

Dagprogrammering Rotterdam in 2022

Rapportage van 6 schouwen

Sardes en DSP-groep

januari 2023

Schouwen Dagprogrammering Rotterdam 2022

Rapportage van 6 schouwen

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
1. Inleiding	11
1.1 Over de Dagprogrammering	11
1.2 Over de schouwen	12
1.3 Onderzoeksvragen	13
1.4 Leeswijzer	13
2. Doelen en uitgangspunten	14
2.1 Overkoepelende doelen	14
2.2 Schoolspecifieke doelen	15
2.3 Uitgangspunten	16
3. Organisatie en aanpak	19
3.1 Organisatie Dagprogrammering	19
3.2 Aanpak en uitvoering	21
3.3 Inhoudelijke invulling	24
4. Resultaten	26
4.1 Verrijking en talentontwikkeling – verbreden van de blik op de wereld	26
4.2 Verbeteren van leervaardigheden en -prestaties	27
4.3 Bevorderen van sociaal-emotionele ontwikkeling	28
4.4 Bijkomende resultaten	28
5. Succesfactoren en belemmerende factoren	30
5.1 Succesfactoren	30
5.2 Belemmerende factoren	34
6. Conclusies en aandachtspunten	37

6.1	Conclusies	37
6.2	Aandachtspunten.....	41
Bijlage 1:	Onderzoeksaanpak.....	43
Bijlage 2:	Schouwprotocollen po en vo.....	48
	Schouwprotocol po	48
	Schouwprotocol vo	50
Bijlage 3	Over de geschouwde scholen.....	53

Managementsamenvatting

Achtergrond, doel en aanpak

Onder de noemer Dagprogrammering en in het kader van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid bieden 35 Rotterdamse scholen voor primair onderwijs (po) en 8 scholen voor voortgezet onderwijs (vo) op Zuid hun leerlingen respectievelijk tien en zes uur extra leertijd per week.¹ Die extra tijd is gericht op verrijking, verbetering van onderwijsresultaten en bevordering van de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Dat zijn aspecten die juist in de focuswijken op Rotterdam Zuid extra aandacht behoeven, omdat leerlingen die in de thuistijd vaak minder meekrijgen. De Dagprogrammering is bedoeld om die leemte in te vullen.

Sardes en DSP-groep kregen de opdracht om een schouw uit te voeren op zes van de 43 Dagprogrammeringsscholen: 4 po- en 2 vo-scholen. De schouwen hadden een tweeledig doel:

1. Inzicht krijgen in de uitvoering en *ervaren* opbrengsten van Dagprogrammering op deze scholen;
2. Van elkaar leren over de invulling en verbetering van Dagprogrammering.

De zes scholen zijn bezocht met een wisselend schouwpanel, bestaande uit schooldirecteuren, schoolbestuurders en medewerkers van het NPRZ en de gemeente Rotterdam. Tijdens het bezoek aan de school voerden zij onder leiding van twee onderzoekers en aan de hand van een schouwprotocol gesprekken met uiteenlopende betrokkenen: schooldirectie, coördinator en ondersteuner Dagprogrammering, leraren, aanbieders en uitvoerders van de activiteiten, ouders en leerlingen zelf. Ook heeft het panel waar mogelijk Dagprogrammeringsactiviteiten bijgewoond en geobserveerd. Als voorbereiding op elke schouw hebben de onderzoekers de relevante documenten (visiedocument, website school, subsidieaanvraag en -verantwoording e.d.) samengevat voor de overige schouwpanelleden.

De zes scholen zijn geschouwd en beschouwd in hun eigen specifieke context. Elke school en schouw is in die zin uniek en van elke school is om die reden ook een afzonderlijk schouwverslag gemaakt. Toch zijn er een aantal overeenkomstige en overkoepelende bevindingen en conclusies, die we in de rapportage en deze managementsamenvatting beschrijven. Het betekent echter niet zonder meer dat de bevindingen ook gelden voor de andere Dagprogrammeringsscholen. Daarvoor is de selectie van scholen te klein en zijn vervolgschouwen nodig. Centraal in de schouwen staat *het perspectief* van verschillende groepen betrokkenen op de zes scholen. De schouwen geven een goed beeld van hoe Dagprogrammering in praktijk door hen wordt gezien en ervaren.

¹ In het po richt Dagprogrammering zich op *alle* leerlingen uit groep 1 tot en met 8. De uitbreiding van de leertijd is voor hen verplicht. In het vo is een bereik van een derde van de leerlingen het streven. Verder geldt voor de groepen 1 en 2 in het po dat in plaats van extensiveren (extra leertijd), ook kan worden ingezet op intensiveren, het inzetten van meerdere leerkrachten/onderwijsassistenten per groep.

Bevindingen en conclusies

“Dagprogrammering geeft een schwing aan de school. Het zorgt voor een hele positieve sfeer, die doorwerkt in de hele school en die je ook terugziet bij leerlingen. Zij gaan met meer zin en plezier naar school.”

Hieronder vatten we de belangrijkste bevindingen en conclusies van de schouwen Dagprogrammering samen. We wijzen er nogmaals op dat deze bevindingen en conclusies betrekking hebben op de vier geschouwde po- en twee geschouwde vo-scholen. Het is dan ook van belang om de resultaten steeds in dat licht te bezien. Omwille van de leesbaarheid schrijven we in dit rapport niet voortdurend ‘De Dagprogrammering op de zes geschouwde scholen’. De resultaten moeten echter wel overal zo geïnterpreteerd worden.

1 Uitvoering

Op de zes geschouwde scholen verloopt de Dagprogrammering, soms na aanvankelijke problemen, over het algemeen goed. Hoewel daar niet op is gestuurd bij de selectie van de schouwscholen, valt op dat de zes scholen zich kenmerken door sterk leiderschap en een team dat goed weet wat het met de Dagprogrammering wil. De geschouwde scholen benoemen dit zelf als belangrijke succesvoorwaarde en dat wordt bevestigd in de onderzoeksliteratuur: een sterke positionering van Dagprogrammering in de missie van de school en in de visie op onderwijs en leren.

2 Doelen en inhoudelijke invulling programma

Alle geschouwde scholen onderschrijven het belang van en de bijdrage van Dagprogrammering aan drie hoofddoelen:

1. Verrijking en talentontwikkeling: brede ontwikkeling en andere talenten laten ontdekken.
2. Vergroten van cognitieve vaardigheden / verbeteren leerprestaties.
3. Vergroten van sociaal-emotionele vaardigheden/ welzijn.

De focus van de meeste scholen ligt op het eerste doel, verrijking. Het tweede en derde doel worden ook herkend en genoemd, maar krijgen over het algemeen minder of minder expliciete aandacht binnen de Dagprogrammering. Zeker voor het derde doel, versterken van de sociaal-emotionele ontwikkeling, geldt dat hier vooral indirect op wordt gestuurd: door met name de verrijkingsactiviteiten ontstaat een andere dynamiek en betere sfeer in de school, wat op meerdere vlakken positief doorwerkt.

De Dagprogrammering heeft een relatie met het reguliere onderwijsaanbod. Zo zijn er scholen die er voor kiezen om bredere talentontwikkeling vooral in de Dagprogrammeringsuren uit te voeren, zodat er in de reguliere onderwijstijd meer tijd is voor taal en rekenen. Ook zijn er scholen die bijvoorbeeld zorgen voor een doorgaande lijn in het sportieve en culturele aanbod in de reguliere en de Dagprogrammeringsuren.

De zes geschouwde scholen verschillen in de inhoudelijke invulling van de Dagprogrammering. Op sommige scholen is het hele aanbod verplicht (geen keuzemogelijkheden), op andere bestaat het aanbod vooral uit keuzemogelijkheden en bij weer andere geschouwde scholen gaat het om een mix van beide.

3 Resultaten

Met de Dagprogrammering worden resultaten op alle drie doelen gehaald, zien de geschouwde scholen, vooral op het verrijksdoel. Zo doen leerlingen mee aan verschillende activiteiten waar ze anders niet of minder makkelijk mee in aanraking zouden komen (verrijking), leren ze hun talenten ontdekken en komen ze op plekken waar zij anders nooit komen. Dergelijke resultaten vallen direct aan Dagprogrammering toe te schrijven, want ze zouden zonder Dagprogrammering niet zijn gerealiseerd of sterk onderbelicht zijn gebleven.

Ook zien de geschouwde scholen in meer of mindere mate een verbetering op sociaal-emotioneel vlak bij leerlingen: een afname van gedragsproblemen, beter samenwerken, meer zelfreflectie en flexibel omgaan met verschillende leraren. Dat de Dagprogrammering hier een positieve bijdrage aan levert staat volgens alle betrokkenen op de scholen buiten kijf, maar valt niet exclusief aan de Dagprogrammering toe te schrijven en is in die zin ook niet goed te 'meten'. Ook andere factoren, zoals bijscholing van leraren, hebben hier invloed op.

Dit laatste geldt nog sterker voor resultaten op het gebied van cognitieve vaardigheden en leerprestaties. Dat is, zo benadrukken de geschouwde scholen, de opbrengst van het totale schoolbeleid, inclusief onder andere de inzet vanuit het Nationaal Programma Onderwijs en een effectievere inzet van (deels nieuwe) lesmethoden. Toch hebben meerdere scholen, die over de gehele linie duidelijk vooruit zijn gegaan op het vlak van leerprestaties, de indruk dat de Dagprogrammering hier een belangrijke rol in speelt en als vliegwiel kan fungeren.

Voor elk van de drie doelen geldt uiteraard dat de (mogelijke) resultaten samenhangen met doelbewuste inspanningen per doel. Met name de doelen verrijking en verbeteren van leerprestaties vereisen verschillende aanpakken. Inzet op sociaal-emotionele ontwikkeling kan in het werken aan de beide andere doelen aan bod komen. Zoals gezegd gebeurt dat vaak (ook) impliciet.

Bereik leerlingen

De geschouwde vo-scholen zetten vooral in op het stimuleren van deelname aan de doorgaans facultatieve naschoolse activiteiten. Daarbij maken ze geen onderscheid tussen leerlingen: iedereen is welkom. In hoeverre ze leerlingen bereiken die het het hardste nodig hebben, hebben de geschouwde scholen dus niet in beeld. Naar inschatting van de vo-scholen zelf bereiken zij 15 tot 20 procent van de leerlingen met hun facultatieve naschoolse aanbod. De beoogde 33% wordt dus (nog) niet gehaald.

In het primair onderwijs worden met de Dagprogrammering conform beleid alle leerlingen bereikt. Bij de activiteiten die onder schooltijd plaatsvinden of die door ouders en leerlingen als schooltijd worden ervaren (denk aan pauze-activiteiten en verlenging van de schooldag zonder dat het zo wordt genoemd) is het bereik 100%. Maar voor andere naschoolse activiteiten, bijvoorbeeld Dagprogrammeringsactiviteiten waar leerlingen een keuze uit kunnen maken, geldt op dat niet alle leerlingen er altijd aan mee kunnen doen. Op een van de geschouwde scholen worden leerlingen daarom vrijgesteld van Dagprogrammeringsuren na de reguliere schooltijd als zij aantoonbaar andere verplichtingen na schooltijd hebben (conform beleid).

4 Intensivering (extra handen) versus extensivering (extra uren)

Het is niet te zeggen wat beter werkt in de Dagprogrammering, intensivering of extensivering, omdat het grotendeels andere doelen dient: intensivering richt zich vooral op verbetering van

cognitieve vaardigheden, terwijl extensivering doorgaans met name verrijking beoogt. Het is dus maar net op welk doel de nadruk wordt gelegd.

In het verlengde daarvan zien sommige betrokkenen op de zes geschouwde scholen vooral meerwaarde in intensivering. Dat geldt met name voor een groot deel van de geïnterviewde ouders, die de bijdrage van school primair koppelen aan leerprestaties. Een deel van de poscholen heeft dusdanig positieve ervaringen met intensivering, niet alleen in groep 1 en 2 maar ook in hogere groepen tijdens coronatijd en vanuit NPO-inzet, dat zij dat graag zouden willen uitbreiden. Dat betekent overigens niet per definitie dat ze het aantal verrijksuren dan willen verminderen.

Andere betrokkenen leggen juist meer focus op extensivering, omdat ze zien dat het werelden opent die anders voor veel van de leerlingen op Zuid gesloten blijven. Tot slot zijn er betrokkenen die aangeven dat intensivering en extensivering elkaar versterken.

5 Succesfactoren

De belangrijkste succesfactoren van de Dagprogrammering zijn:

1. *Dagprogrammering als onderdeel van een bredere, gezamenlijke visie*

Zonder uitzondering benadrukken de geschouwde scholen dat het belangrijk is om de Dagprogrammering te zien als integraal onderdeel van een groter geheel. Het moet volgens hen echt passen binnen een bredere schoolvisie – het kan daarin als vliegwiel dienen – en niet als een op zichzelf staand aanbod worden benaderd.

2. *Gemotiveerde leerkrachten, docenten en aanbieders*

Veel schouwbetrokkenen benadrukken dat het succes van elke Dagprogrammering in sterke mate afhangt van de kwaliteit van degene die de activiteiten aanbiedt, of dat nu de eigen leerkracht, een andere docent op school of een uitvoerder van een partnerorganisatie is. “De een heeft het meer in de vingers dan de ander. En dat merken leerlingen direct.” Een goede aanbieder weet zelfs een impopulaire activiteit interessant te maken. En andersom. Ook van leerkrachten en docenten vraagt de Dagprogrammering om extra inzet en een specifieke attitude. Veel leerkrachten en docenten geven aan dat werken op een school met Dagprogrammering echt een keuze is.

3. *Dagprogrammering zoveel mogelijk als vast onderdeel in het schoolrooster*

De geschouwde scholen benadrukken dat het belangrijke inhoudelijke en praktische voordelen biedt om de Dagprogrammeringsuren zoveel mogelijk in het ‘reguliere’ schoolrooster in te bouwen. Regulier wil in dit verband zeggen: door ouders en leerlingen ervaren schooltijd. Zo werken de meeste geschouwde scholen met een iets langere schooldag (voor wat extra DP-tijd) en een continu-rooster waarin zij de pauzes ook benutten voor Dagprogrammeringsactiviteiten. De voordelen hiervan:

- gegarandeerd 100 procent bereik: alle leerlingen profiteren ervan;
- meer mogelijkheid om de Dagprogrammeringsonderdelen te verbinden met het curriculum;
- welkome afwisseling gedurende de dag;
- voorkomt dat de dag te lang duurt en leerlingen zo moe zijn dat ze niet meer open staan voor het leren van nieuwe dingen;
- aanbieders hoeven niet voor één naschools uurtje naar school, maar kunnen hun activiteiten aaneengesloten aanbieden aan meerdere groepen na elkaar.

4. *Een goede mix van activiteiten, aansluitend op wat leerlingen het meeste nodig hebben*

Maatwerk is geboden: wat werkt en aanspreekt op de ene school kan op de andere school minder positief uitpakken. Wat opvalt is dat betrokkenen en met name ouders over de meerwaarde van een aantal verrijgingsactiviteiten soms kritisch zijn, maar eigenlijk altijd hoog opgeven van alle activiteiten gericht op het leren. Dat wil overigens niet zonder meer zeggen dat ouders niets zien in een verplichte uitbreiding van de uren.

5. *Goede en heldere organisatie en opzet*

- Een strakke organisatie, coördinatie en communicatie, zodat iedereen weet wat, waar, wanneer, met wie en waarom. Een vast aanspreekpunt en regelmatig afstemmen helpt.
- Vaste gezichten voor de groep voor rust, veiligheid en vertrouwen bij leerlingen.
- Activiteiten bij voorkeur in kleine groepjes, voor kwaliteit en verdieping.
- Verrijgingsactiviteiten in een échte setting om leerlingen echt te raken en inspireren.
- Duidelijke leerlijnen hanteren bij praktijkvakken (koken, muziek, techniek enz.).
- Niet te veel switches gedurende de dag en voldoende afwisseling in type activiteiten.

6 *Belemmerende factoren*

Tegenover de aspecten die belangrijk zijn om van Dagprogrammering een succes te maken staan factoren die juist tegenwerken of belemmeren of gewoon moeizamer verlopen:

1. *Afstemming tussen aanbieders en groepsleerkrachten/docenten*

Van een expliciete en structurele methodische of thematische afstemming tussen groepsleerkrachten/docenten en vakleerkrachten is niet of nauwelijks sprake, terwijl dit tot een nog sterker aanbod zou kunnen leiden.

2. *Extensivering is voor sommigen te intensief*

Een deel van de naschoolse Dagprogrammeringsactiviteiten, voor zover die niet als reguliere schooltijd worden ervaren door ouders en leerlingen, kent een beperkt bereik. Deelnemers zijn dan vaak *niet* degenen die het het meeste nodig hebben, zo benoemen verschillende betrokkenen. In het voortgezet onderwijs zien betrokkenen de deelname teruglopen in de hogere klassen. Meerdere van de geïnterviewde leerlingen, ouders en andere mensen om hen heen geven aan dat leerlingen wel heel gemotiveerd moeten zijn om na een lange schooldag deel te nemen aan een schoolactiviteit waar ze (in hun beleving) niet aan mee hoeven te doen. Anderen geven vooral aan dat het fijn is om veel extra mogelijkheden te krijgen.

3. *Communicatie met en betrokkenheid van ouders kan beter*

Mede door corona is de afstand naar ouders letterlijk en figuurlijk groter geworden. Een deel van de ouders geeft aan graag meer en beter geïnformeerd en meer betrokken te willen worden.

4. *Knellende kaders en de kwetsbaarheid van tijdelijke projectfinanciering*

Voor de geschouwde scholen is de subsidie voor Dagprogrammering niet toereikend om al hun ambities ten aanzien van meer zinvolle uren aanbod voor kinderen waar te maken. Dat lossen ze op door creatief te zoeken naar andere potjes, maar ze maken zich zorgen over de continuïteit van hun invulling van Dagprogrammering. Daarnaast benoemen meerdere geschouwde scholen dat de kaders van Dagprogrammering soms knellen: met meer vrijheid en vertrouwen in het besteden van de budgetten kunnen zij naar hun eigen idee nog meer waarde creëren. Wat nodig is en wat werkt verschilt van school tot school, maar scholen denken onder meer aan meer activiteiten onder (ervaren) schooltijd, minder na (ervaren) schooltijd en een combinatie van extensivering en intensivering ook voor groep 3 tot en met

8. Of dit ook leeft en speelt bij andere scholen valt op basis van deze schouw op zes scholen niet te zeggen.

Aandachtspunten

Op basis van schouwen bij een klein deel van de Dagprogrammeringsscholen, kunnen we geen voor alle scholen geldende aanbevelingen doen. We denken dat de volgende punten belangrijk zijn om mee te nemen in de gesprekken over en plannen voor de Dagprogrammering.

Verkennen van mogelijkheden tot maatwerk

De Dagprogrammeringsscholen hebben voortdurend te maken met veranderende omstandigheden en het zich daaraan aanpassen en hebben behoefte aan ruimte om de Dagprogrammering zo in te richten dat het past bij de situatie op de school en in de buurt. Het is dus zoeken naar evenwicht: in hoeverre staat het Dagprogrammeringskader echt volledig vast (mede ook met het oog op het uitgangspunt 'een gelijk speelveld tussen scholen') en in hoeverre kun je daarbinnen toch zoeken naar maatwerk per school of die ruimte als school gewoon nemen?

Werken vanuit visie

Met de Dagprogrammering worden verschillende doelen nagestreefd, die soms lost van elkaar lijken te staan. In de beeldvorming maakt dat het lastig: waar is de Dagprogrammering precies voor? Goed leiderschap en goede communicatie helpen dan. Ook in de schouwen zien we dat directeuren/managementteams met een duidelijke visie de Dagprogrammering weten in te zetten voor het bereiken van de bij die visie passende doelen.

Kwaliteit van de (vak)leerkrachten

De kwaliteit van het Dagprogrammeringsaanbod hangt in sterke mate af van de kwaliteiten van de man of vrouw voor de groep, of dat nou een reguliere groepsleerkracht is of een (ingehuurde of externe) vakleerkracht. Het is daarom van belang dat er van tevoren goede afstemming is tussen scholen en aanbieders over inhoud, aanpak maar bijvoorbeeld ook de gangbare regels en afspraken op de school. Daarnaast komt het de kwaliteit van het aanbod ten goede als de aanbieders van activiteiten ook investeren in de kwaliteiten van de personen die de activiteit uitvoeren.

De hoogte van de uurprijs

Om een kwalitatief goed extra aanbod te kunnen organiseren lijkt een hoger bedrag per leerling per uur nodig, of er moeten -goedkopere- alternatieven gevonden worden voor het aanbod dat de scholen nu hebben.

1. Inleiding

In dit rapport doen we verslag van de schouwen op zes scholen met Dagprogrammering in Rotterdam Zuid. Met deze schouwen wil de stuurgroep Children's Zone een eerste beeld krijgen van hoe de Dagprogrammering loopt, wat de opbrengsten zijn en hoe we de kwaliteit van de Dagprogrammering de komende vier jaar verder kunnen versterken. De stuurgroep heeft de intentie nog meer schouwen uit te voeren. In dit hoofdstuk geven we eerst een korte toelichting op de Dagprogrammering en vervolgens op de schouwen. We eindigen met een leeswijzer voor de rest van het rapport.

1.1 Over de Dagprogrammering

Hoeveel kansen kinderen en jongeren krijgen om zich optimaal te ontwikkelen, hangt onder andere af van hun thuissituatie en de wijk waarin ze wonen. 35 Rotterdamse scholen voor primair onderwijs (po) en 8 scholen voor voortgezet onderwijs (vo) binnen het Nationaal Programma Rotterdam Zuid bieden hun leerlingen respectievelijk tien en zes uur extra leertijd per week. Dit doen ze sinds 2019-2020 onder de noemer Dagprogrammering (onderdeel van de Pijler School van het NPRZ)². Voor de Dagprogrammeringsscholen in het primair onderwijs is de uitbreiding van 10 uur per week verplicht voor alle leerlingen, in het voortgezet onderwijs wordt gestreefd naar het bereiken van een derde van de leerlingen op de deelnemende scholen. Zo krijgen leerlingen meer mogelijkheden om hun talenten, leerprestaties en sociaal- emotionele vaardigheden te ontwikkelen.

Concreet doen de scholen dit door extra activiteiten aan te bieden in (een deel van) de volgende profielen:

- Taal, rekenen en huiswerkbegeleiding
- Sociaal-emotionele ontwikkeling
- Sport, bewegen en gezondheid
- ICT en Media
- Kunst en Cultuur
- Wetenschap en techniek
- Democratisch burgerschap en Ken je stad
- Natuur en Milieu
- Beroepsleven

De grondslag van de Dagprogrammering

Het doel van de Dagprogrammering is het bijdragen aan “goede onderwijsresultaten, bredere vorming en een evenwichtige sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen die onderwijs volgen op scholen die deelnemen aan Dagprogrammering binnen NPRZ”. Dagprogrammering wordt aangeboden aan alle po leerlingen uit groep één tot en met acht, en voor 1/3de van de leerlingen van de deelnemende scholen in het voortgezet onderwijs op de deelnemende scholen in de focuswijken op Rotterdam Zuid. Voor de groepen één en twee geldt dat in plaats van extensiveren, extra leertijd (uren), ook kan worden ingezet op intensiveren, het inzetten van meerdere leerkrachten/onderwijsassistenten per groep.

De basisscholen binnen de Children's Zone werden verplicht binnen de Dagprogrammering hun extra aanbod, dat vaak al zes uur per week bedroeg, uit te breiden naar tien uur per week.

² In het voortgezet onderwijs sinds 2020-2021.

Scholen op Rotterdam Zuid buiten de Children's Zone konden er voor kiezen om mee te doen aan de Dagprogrammering. Ook zij moeten voldoen aan de tien uur extra per week, maar kregen de tijd om daar naar toe te groeien. Ook de VO-scholen op Zuid konden zelf kiezen of ze wel of niet meedoen aan de Dagprogrammering.

1.2 Over de schouwen

In 2020 voerde Sardes een procesevaluatie van de Dagprogrammering uit³. Een evaluatie op een 'traditionele' manier met vragenlijsten en interviews. De stuurgroep Children's Zone met vertegenwoordigers van de schoolbesturen, het NPRZ-programmabureau en de gemeente Rotterdam heeft besloten tot een nieuwe evaluatie, maar dan in de vorm van bezoek aan en gesprek met scholen, met een uitgebreider panel van onderzoekers en vertegenwoordigers van andere scholen en schoolbesturen.

In de uitgevoerde schouwen stond inzicht krijgen in de uitvoering en ervaren opbrengsten van de Dagprogrammering op de geschouwde scholen voorop. Ook het van elkaar leren over de invulling en verbetering van de Dagprogrammering was nadrukkelijk een doel van de schouwen. Alle scholen geven op hun eigen manier vorm aan de Dagprogrammering en bevinden zich ook in hun eigen specifieke context, bijvoorbeeld de mate waarin ze te maken hebben en/of de manier waarop ze omgaan met:

- Landelijke factoren, zoals de coronamaatregelen of de activiteit en middelen vanuit het Nationaal Programma Onderwijs.
- Lokale factoren, zoals initiatieven in de wijk of vakantiescholen.
- Factoren op school, zoals het lerarentekort, onderwijsvisie en kwaliteitszorg.
- Persoonlijke factoren, zoals de thuissituatie en motivatie van leerlingen.

In de schouwen is daarom nadrukkelijk aandacht besteed aan de context waarbinnen Dagprogrammering wordt uitgevoerd.

Voor de schouwen zijn in overleg met de begeleidingscommissie voor dit onderzoek⁴ zes scholen geselecteerd⁵; vier van de 35 scholen met Dagprogrammering in het primair onderwijs en twee van de acht scholen met Dagprogrammering in het voortgezet onderwijs. Bij de selectie van de scholen is gelet op een goede afspiegeling wat betreft spreiding over Zuid (binnen en buiten de Children's Zone), over de schoolbesturen en over de typen onderwijs (basisonderwijs, speciaal basisonderwijs en voortgezet onderwijs). Er is dus niet op inhoudelijke of organisatorische criteria geselecteerd.

Voorafgaand aan de schouwen hebben we voor elke school de relevante documenten geanalyseerd, zoals visiedocumenten en websites van de scholen, gegevens vanuit de gemeente over de subsidieaanvragen en -verantwoording en gerealiseerde uren en profielen van de Dagprogrammering.

Om van elkaar te kunnen leren zijn de schouwen uitgevoerd door een panel van wisselende samenstelling, waarin steeds schooldirecteuren, medewerkers van schoolbesturen en medewerkers van het NPRZ en de gemeente Rotterdam aanwezig waren. De schouwen werden

³ Kruiter, J., Mens, R., Hoogeveen, K. & Donkers, E. (2020). *Procesevaluatie Dagprogrammering Rotterdam Zuid. Zicht op invoering en mogelijkheden in de toekomst*. Utrecht: Sardes

⁴ De begeleidingscommissie bestaat uit vertegenwoordigers van de gemeente Rotterdam, het NPRZ en de schoolbesturen PCBO, CVO en BOOR.

⁵ De opzet is dat er op een later moment meerdere schouwen (kunnen) volgen.

geleid door twee onderzoekers, die ook verslag maakten. Dat verslag werd in concept zowel aan de panelleden als aan de geschouwde scholen voorgelegd. In dit rapport doen we geen verslag van de afzonderlijke scholen, maar gaan we in op de overkoepelende bevindingen. Voor een uitgebreide beschrijving van de onderzoeksaanpak verwijzen we naar Bijlage 1.

1.3 Onderzoeksvragen

Met de schouwen proberen we de onderstaande onderzoeksvragen te beantwoorden.

1. Hoe verloopt de uitvoering van de Dagprogrammering (het proces)?
2. Hoe verloopt de inhoudelijke invulling van de Dagprogrammering (het programma)?
3. Welke resultaten zien we bij kinderen die deelnemen aan de Dagprogrammering op de in de aanvraag geformuleerde doelstellingen van de Dagprogrammering en de gezamenlijke hoofddoelen van de Dagprogrammering?
4. Welke andere factoren, naast de inzet vanuit Dagprogrammering, beïnvloeden waargenomen resultaten, doelen en uitvoering van Dagprogrammering?
5. Zijn er nog verbeteringen die de scholen zelf willen inzetten?
6. Zijn de randvoorwaarden daarvoor ingevuld?
7. Welke extra verbeterstappen zijn gewenst?

Daarnaast zijn er specifieke vragen opgesteld voor de Dagprogrammering in het VO:

8. De doelstelling is dat 33% van de leerlingen deelneemt aan het programma, komt Dagprogrammering terecht bij de leerlingen die dat het meest nodig hebben?
9. De Dagprogrammering moet in het VO veel meer concurreren met andere nuttige bezigheden, zoals huiswerk, sport en baantjes. Hoe zorgen we dat de deelname vergroot wordt, zonder de andere nuttige vrijetijdsbesteding in gevaar te brengen?
10. Voor PO en VO: Er is in VO gekozen voor uitbreiding van het aantal uren (extensivering), hoe verhoudt zich dat qua opbrengsten tot het intensiveren? In PO kunnen scholen voor de groepen 1 en 2 kiezen voor intensivering, hoe verhoudt zich dit qua opbrengsten tot het extensiveren?

1.4 Leeswijzer

In dit rapport beschrijven we de opbrengsten van de zes schouwen. We starten in hoofdstuk 2 met een beschrijving van de doelen en uitgangspunten van de Dagprogrammering in het algemeen en specifiek op de zes geschouwde scholen. Aansluitend volgen een beschrijving van de organisatie en aanpak (hoofdstuk 3) en de ervaren resultaten daarvan (hoofdstuk 4). Het laatste resultatenhoofdstuk gaat over succesfactoren en belemmerende factoren (hoofdstuk 5). In hoofdstuk 6 beantwoorden we de onderzoeksvragen. We eindigen dit rapport met een slotbeschouwing met meer algemene bevindingen. In de bijlagen hebben we de volledige onderzoeksopzet, de gebruikte schouwprotocollen en een beschrijving van de kenmerken van de zes geschouwde scholen opgenomen.

2. Doelen en uitgangspunten

2.1 Overkoepelende doelen

Children's Zone is onderdeel van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid. De *pijler School* van NPRZ heeft als overkoepelende doelstelling: het realiseren van betere leerprestaties in het basis- en voortgezet onderwijs door het inrichten van Children's Zones in de zeven focuswijken op Zuid (Feijenoord, Afrikaanderwijk, Hillesluis, Bloemhof, Tarwewijk, Carnisse en Oud Charlois). In deze zones rondom scholen is het doel: het creëren van adequate omstandigheden voor het (beter laten) leren van kinderen, zowel op school als thuis, zodat zij net zulke onderwijsresultaten halen als kinderen in de andere grote steden van Nederland.⁶

In het eerste *Uitvoeringsprogramma NPRZ 2012-2014*⁷ is het doel als volgt geoperationaliseerd: Zuid scoort in 2030 op hetzelfde niveau als het G4-gemiddelde en haalt - als tussenstap - in 2020 het gemiddelde niveau van Rotterdam. Daarbij gaat het enerzijds om hogere eindtoetsscores en anderzijds om een andere verdeling van gediplomeerden naar schooltype op Zuid.

In het *Uitvoeringsprogramma NPRZ 2019-2022*⁸ en het coalitieakkoord *Nieuwe Energie voor Rotterdam*⁹ staan de afspraken beschreven die NPRZ, de gemeente en de schoolbesturen hebben gemaakt over de Dagprogrammering. Dagprogrammering heeft tot doel de onderwijsresultaten en de sociaal-emotionele vaardigheden van de kinderen te verbeteren door:

- Meer inzet op de cognitieve vakken
- De fysieke en psychische ontwikkeling van de schoolkinderen te verbeteren
- De culturele ontwikkeling van de schoolkinderen te verbreden
- Belangstelling voor techniek te wekken
- Gevoel voor democratisch burgerschap te kweken
- Een oriëntatie op het beroepsleven te bieden

De ambities betreffen een breed terrein en beslaan de cognitieve, fysieke, psychische, culturele, technische en democratische ontwikkeling van kinderen en jongeren.

Sinds schooljaar 2019-2020 bieden alle dertig basisscholen in de Children's Zone hun leerlingen tien uur extra (verplichte) leertijd per week: Dagprogrammering. Naast taal, rekenen, sociaal-emotionele ontwikkeling en oriëntatie op beroepen zijn er onder andere lessen natuur, gezondheid, sport, bewegen, cultuur en techniek. De bedoeling is meerledig: het moet leerzaam zijn, maar ook ontspannend en inspirerend. Ook moet het bijdragen aan de brede ontwikkeling en het vergroten van kansen van leerlingen.¹⁰

In schooljaar 2020-2021 zijn twee scholen voor voortgezet onderwijs gestart met Dagprogrammering, gevolgd door zes scholen voortgezet onderwijs in schooljaar 2021-2022, zodat in totaal acht vo-scholen participeren. Het gaat hierbij om een tweejarige pilot. Zij bieden zes extra uren per week voor één derde van de leerlingen. Het doel hiervan is vrijwel gelijk aan

⁶ Terugblik op Pijler School Ten behoeve van de Midterm Review Nationaal Programma Rotterdam Zuid; <https://www.nprz.nl/activity/children-s-zone>

⁷ <https://www.nprz.nl/over-nprz/onze-documenten/uitvoeringsplan>

⁸ <https://www.nprz.nl/over-nprz/onze-documenten/uitvoeringsplan>

⁹ <https://www.rotterdam.nl/nieuws/coalitieakkoord/Coalitieakkoord-2018-2022.pdf>

¹⁰ Dagprogrammering - Onderwijs010

het doel van Dagprogrammering in het primair onderwijs, dus brede ontwikkeling en het vergroten van de kansen.

2.2 Schoolspecifieke doelen

De geschouwde scholen is gevraagd: *Wat wil de school specifiek bereiken met de Dagprogrammering naast de algemene hoofddoelen?* Daarbij is onderscheid gemaakt in doelen op leerlingniveau, op schoolniveau en in de samenwerking met partners. Op die manier wordt inzicht verkregen in de specificering van de algemene doelen op schoolniveau en eventuele accenten die de scholen leggen.

Doelen op leerlingniveau

Bij de doelen voor leerlingen zien we een driedeling:

1. Vergroten van cognitieve vaardigheden.
2. Verrijking en uitbreiding van de wereld: brede ontwikkeling en andere talenten laten ontdekken.
3. Vergroten van sociaal-emotionele vaardigheden/ welzijn.

Vergroten cognitieve vaardigheden

Het vergroten van de vaardigheden op het gebied van taal en rekenen vinden de geschouwde scholen een belangrijk doel. Dat geldt voor al het onderwijs op hun scholen, dus ook voor Dagprogrammering. Het verbeteren van de schoolresultaten staat scherp op het netvlies. Door Dagprogrammering kunnen ze daar nog beter aan werken. Sommige scholen kiezen ervoor om de tijd die leerlingen met de groepsleerkracht doorbrengen volledig aan taal en rekenen te besteden. Dat is mogelijk, omdat andere activiteiten, zoals sport en cultuur, in Dagprogrammering zijn ondergebracht.

Verrijking en uitbreiding van de wereld

Het verrijksdoel speelt eveneens een belangrijke rol. De geschouwde scholen vinden het essentieel om kinderen kennis te laten maken met een wereld waarvan de scholen ervaren dat het merendeel van hun leerlingen die niet vanuit hun thuis en/of woonomgeving kennen. Het onderwijs wil de blik van leerlingen vergroten. Dat betekent dat zij kinderen laten ervaren en beleven hoe de wereld buiten de thuisomgeving, het schoolgebouw en de wijk eruit zien. Daar hoort ook bij: kinderen hun talenten leren ontdekken. Met Dagprogrammering willen de geschouwde scholen leerlingen ervaringen meegeven die ze niet meekrijgen in reguliere lessen, bijvoorbeeld door niet (alleen) uit een boek te leren, meer onderling samen te werken en projectmatig te werken.

Vergroten sociaal-emotionele vaardigheden/welzijn

Het versterken van sociaal-emotionele vaardigheden en sociaal-emotioneel welzijn is een dwarsdoorsnijdend doel, want het heeft met de beide andere genoemde doelen te maken. Als kinderen succeservaringen meekrijgen, of dat nu is op het gebied van taal en rekenen, een sport, muziek of techniek, komen zij beter in hun vel te zitten. Daardoor kunnen zij meer zelfvertrouwen krijgen. Maar het gaat bij dit soort doelen ook om het bijbrengen van normen, waarden en gedrag, zoals samenwerking, feedback ontvangen en geven, respect tonen, enzovoort. Die kunnen ten goede komen aan het leerproces, zo is de redenering van de geschouwde scholen.

Eén van de geschouwde scholen besteedt daarnaast veel aandacht aan doelen op het gebied van burgerschap.

Doelen op schoolniveau

De doelen op schoolniveau hebben een relatie met de doelen op leerlingniveau. Als de leerlingen hun sociaal-emotionele vaardigheden versterken, heeft dit een effect op het school- en klassenklimaat. Daarnaast kan de inzet van vakdocenten ervoor zorgen dat leerkrachten zich primair kunnen richten op de cognitieve vakken. Of leraren kunnen juist meer worden ingezet voor de vakken waar ze meer affiniteit mee of expertise in hebben. Een enkele school wil graag het didactisch handelen van leerkrachten verbeteren.

Een andere school wil met behulp van Dagprogrammering de werkdruk van groepsleerkrachten verlagen. 'Als leerlingen nu een eerste uur bijvoorbeeld gym van een vakdocent hebben, kan de groepsleerkracht die dag later beginnen als dat beter uit komt. Zo kan ook gekeken worden hoe het voor groepsleerkrachten aantrekkelijker kan worden om meer dagen te gaan werken.' Door te werken met flexibele roosters, krijgen leraren meer autonomie over de indeling van de dag en dat kan werkdruk verlagend zijn.

Doelen voor de samenwerking met partners

Geen enkele school heeft expliciet doelen geformuleerd voor de samenwerking. In het algemeen vindt men het belangrijk om een goede relatie op te bouwen met de aanbieders. Ook wil men graag dat vakdocenten zich, al dan niet formeel, deel voelen van het vaste team, bijvoorbeeld door hen te betrekken bij teambijeenkomsten, -uitjes en/of -scholing.

2.3 Uitgangspunten

De geschouwde scholen is gevraagd: *Vanuit welke (onderwijskundige) visie wordt de Dagprogrammering ingezet? Wat zijn de onderliggende uitgangspunten?*

In de antwoorden onderscheiden we uitspraken die met een algemene missie te maken hebben. De scholen realiseren zich terdege voor welke leerlingen zij werken en voelen zich daarom vaak verantwoordelijk om juist deze leerlingen aan een goede toekomst te werken. Mede vanuit deze algemene missie hanteren de geschouwde scholen uitgangspunten voor Dagprogrammering. Die kunnen we onderverdelen in: uitgangspunten die het leren van kinderen en jongeren betreffen, die de keuze voor en organisatie van activiteiten betreffen en die de uitvoerders betreffen. Op elk gaan we hieronder in.

Missie

Bij de legitimering van de doelen wijzen de geschouwde scholen op de sociaal-economische achtergrond van de leerlingen en de samenstelling van de wijk. Dat leidt tot twee belangrijke conclusies. Het is enerzijds de reden dat scholen voor deze kinderen en jongeren de 'vensters naar de wereld' willen openzetten. Veel leerlingen zijn geen lid van een sportclub, hebben geen muzikles en gaan zelden naar musea, muziek-, theater- of dansvoorstellingen. Sommige scholen willen daarom dat hun leerlingen letterlijk de wijk uitgaan. Anderzijds ervaren scholen dat hun leerlingen op school extra ondersteuning nodig hebben op cognitief gebied, omdat ze die thuis om allerlei redenen niet altijd kunnen krijgen. *'Wij willen dat kinderen op onze school dezelfde kansen krijgen als kinderen in andere delen van de stad of in het land. Veel kinderen komen de school binnen met taalachterstand of vanuit een kansarme thuissituatie. We willen hen wat*

extra's bieden. Daarom geven we extra vakken die de cognitieve, sociaal-emotionele, culturele en sportieve ontwikkeling bevorderen.' De boodschap die een school de leerlingen mee wil geven is: 'Je kunt worden wat je wilt, als je maar je best doet en als het maar bij je past.'

Een van de geschouwde scholen combineert beide en wil met Dagprogrammering bereiken dat *'alle kinderen alles krijgen aangeboden wat ieder kind zou moeten krijgen'*. Op die manier kunnen leerlingen hun talenten ontdekken. De school wil dan ook meer dan alleen taal en rekenen aanbieden, bijvoorbeeld sportieve, technische en culturele activiteiten. Er is ruimte voor talentontwikkeling, kinderen kunnen hun eigen kwaliteiten ontdekken. *'Wij noemen het geen Dagprogrammering, dit is gewoon hoe het bij ons gaat op school'*.

Visie op leren bij Dagprogrammering

Welke uitgangspunten hanteren de geschouwde scholen voor leren en ontwikkelen in de Dagprogrammering? Sommige scholen hebben expliciete uitgangspunten, bij andere scholen is de visie op leren bij Dagprogrammering wat impliciet aanwezig. Dat hangt samen met de algemene visie op leren van de school. Hieronder volgen de opvattingen van de geschouwde scholen.

- Een van de scholen legt het accent op de basisvaardigheden taal, rekenen en burgerschap en ziet een sterke gedragcultuur als voorwaarde voor leren. Dat betekent dat er pedagogisch en didactisch sterke leerkrachten nodig zijn.
- Een andere school wil toewerken naar zelfstandig leren, zodat het eigenaarschap bij de leerling zelf komt te liggen.
- 'Leren door te doen' is het motto van weer een andere school. Dagprogrammering draagt daaraan bij, onder andere door de afwisselende activiteiten gedurende de dag.
- De Dagprogrammering moet zoveel mogelijk vakoverstijgend werken vindt een geschouwde school. Thema's van de reguliere lessen komen terug bij lessen in de Dagprogrammering.
- Inhoudelijk is Dagprogrammering onderdeel van een groter geheel. Er is een overlap met de reguliere lessen, bijvoorbeeld op gebied van woordenschat, zo is de mening van weer een andere geschouwde school.
- Een sterk pedagogisch klimaat zorgt ervoor dat vakdocenten hun vak op een goede manier kunnen geven, zo geeft een geschouwde school aan.
- Een van de geschouwde VO-scholen wil dat leerlingen al het werk op school kunnen uitvoeren, zodat thuis geen huiswerk meer gemaakt hoeft te worden. Dat ondersteunt de doelgroep, omdat de leerlingen thuis niet altijd ruimte hebben om zelfstandig aan het huiswerk te werken. De school was van oudsher al een thuiswerkvrije school, waar kinderen langer bleven om al (begeleid) huiswerk te maken en bijvoorbeeld ook samen journaal te kijken. De leerlingen zijn er enthousiast over: 'Dat is voor mij écht nodig, thuis doe ik niks'. Maar zeggen ook: 'De dagen zijn dan wel érg lang'.
- Een geschouwde VO-school vindt het heel belangrijk om kennis te hebben van de thuissituatie, daarom leggen zij huisbezoeken af. Zo kunnen de mentoren beter inspelen op de behoeften van de leerlingen.
- Een geschouwde VO-school biedt veel ondersteuning aan en heeft een sterk zorgprofiel.

Visie op de activiteiten en organisatie van Dagprogrammering

Op welke manier willen de geschouwde scholen de activiteiten organiseren? De opvattingen over de gewenste activiteiten en de manier van organiseren verschillen per geschouwde school, zoals we hieronder laten zien.

- Een integrale aanpak is een belangrijk uitgangspunt voor de meeste geschouwde scholen. Zij hechten er aan dat Dagprogrammering geen 'school naast de school' is. De uren Dagprogrammering vormen een integraal onderdeel van de organisatie.
- Een van de scholen kiest er juist wel voor om de Dagprogrammeringsactiviteiten na de reguliere schooltijd te organiseren. Deze school wil alle verrijkingsactiviteiten zo veel mogelijk in de middag om meer rust te creëren. Er moeten niet te veel 'switches' zijn.
- Voor een andere school is het belangrijk dat Dagprogrammering onderdeel uitmaakt van een verbeterplan voor de hele school.
- Verder vindt een school vaste gezichten en kleine groepjes relevante uitgangspunten bij de organisatie van Dagprogrammering.
- Ook het schoolgebouw is relevant. Een van de scholen vertelt dat de inrichting van de ruimte is mee veranderd: de ruimte is aantrekkelijk gemaakt en er is een natuur, kook- en technieklokaal, ook de eigen gymzaal is aangepast.
- Een geschouwde VO-school wil toewerken naar maatwerk en extra les in kleine groepjes aanbieden.

Visie op de uitvoerders van de Dagprogrammering

Voor Dagprogrammering zijn extra mensen aangetrokken. De opvattingen van de geschouwde scholen over de plaats van deze vakdocenten / uitvoerders in de schoolorganisatie maken duidelijk dat de voorkeur van de meerderheid van de geschouwde scholen uitgaat naar bekwame docenten die een verbinding met de school hebben.

- De uitvoerders moeten niet naast het schoolteam staan, maar er deel van uit maken: 'geen externen die af en toe in- en uitvliegen, maar vaste gezichten die de leerlingen kennen'.
- Een school vindt teamtrainingen van belang, gericht op het versterken van het pedagogisch klimaat en didactisch handelen.
- Er moet een goede match zijn tussen de school en de uitvoerende vakdocent.
- Een vakdocent met sterke pedagogisch-didactische vaardigheden is belangrijk.
- Vakdocenten worden uitgenodigd voor studiedagen en andere teamactiviteiten en krijgen daar een vergoeding voor, zo geeft een school aan. *'De leerlingen zien de vakdocenten ook echt als gewoon juffen en meesters.'*

3. Organisatie en aanpak

In dit hoofdstuk beschrijven we op hoofdlijnen de organisatie en aanpak van de Dagprogrammering die we zijn tegengekomen bij de zes geschouwde scholen en hoe het organiseren van de Dagprogrammering door de scholen wordt ervaren.

3.1 Organisatie Dagprogrammering

Visie achter organisatie en aanpak

De scholen hebben verschillende beweegredenen voor de manier waarop zij hun Dagprogrammering vormgeven. Zo is een aantal scholen heel sterk vanuit hun al bestaande visie op onderwijs en kindontwikkeling uitgegaan: wat doen we nu al, wat past daar aanvullend bij en hoe kunnen we dat goed inzetten in de Dagprogrammering. Twee scholen (één PO, één VO) hebben zichzelf van tevoren gevraagd 'wat willen we met ons onderwijs?', om dit vervolgens te proberen te realiseren binnen de gestelde kaders en de financiële middelen van de Dagprogrammering. De scholen die sterk vanuit hun bestaande visie vorm geven aan de Dagprogrammering kijken veelal positief naar de mogelijkheden die ze krijgen binnen de Dagprogrammering, en zien de Dagprogrammering vooral ook als manier om hun (al bestaande) wensen uit te kunnen voeren.

Er zijn ook geschouwde scholen (alleen PO) die het organiseren van Dagprogrammering, met name de uitbreiding van zes naar tien uur, als extra opgelegd werk zien. Zij hadden liever de kans willen hebben om verder te investeren in de kwaliteit van de oorspronkelijke zes extra uren zodat die optimaal ingezet kunnen worden. Zij vragen zich ook af of de huidige organisatie van 10 uur extra leertijd niet effectiever kan worden uitgevoerd als de organisatie van een deel van deze uren door een andere partij in de wijk wordt georganiseerd. Deze scholen hebben het idee dat de uitbreiding van de Dagprogrammeringsuren vooral meer werk oplevert, en zijn niet overtuigd dat vier uur extra georganiseerd door de school de effectiefste manier is om de kinderen in hun wijk extra ontwikkelingsmogelijkheden te bieden.

Naast een visie op de ontwikkeling(s)mogelijkheden) van kinderen, ziet een deel van de geschouwde scholen de Dagprogrammering ook als mogelijkheid om een deel van de schoolse activiteiten uit te laten voeren door externe aanbieders, zodat groepsleerkrachten de focus kunnen blijven houden op de basisvakken en -vaardigheden

Financiering

Veel geschouwde scholen geven aan niet alle activiteiten binnen de Dagprogrammering te kunnen financieren vanuit de Dagprogrammeringsmiddelen, waardoor zij creatief en flexibel om moeten gaan met de beschikbare middelen. Sommige scholen maken naast de Dagprogrammeringsmiddelen momenteel ook gebruik van de middelen uit het Nationaal Programma Onderwijs (NPO). Zij maken zich zorgen over de continuïteit van de uitvoering op de huidige wijze als de NPO-middelen (of andere niet-structurele subsidiemiddelen) wegvallen.

Intern organiseren versus gebruikmaken van externe aanbieders

Alle geschouwde scholen hebben in eerste instantie vooral gebruik gemaakt van externe aanbieders voor het uitvoeren van de Dagprogrammering. Verschillende geschouwde scholen

waren echter niet tevreden over de kwaliteit van het aanbod en/of de vakleerkracht van de externe aanbieder. Punten van gebrek aan kwaliteit waren: docenten die niet op tijd zijn, die zich niet aan de gedragsregels van de school houden, die vaak wegens ziekte afwezig zijn en geen vervanging kunnen regelen, weinig pedagogisch-didactische vaardigheden en een lage taalvaardigheid. 'Het leverde ons meer gedoe dan ontzorging op', benoemt een van de scholen. Scholen ervaren dat het tijd kost om een goede relatie op te bouwen met een externe partner. En die relatie kan ook kwetsbaar zijn, bijvoorbeeld bij het wisselen van directieleden of doorstroom van vakleerkrachten. Een specifiek voorbeeld is het verdwijnen van een welzijnspartner door een nieuwe welzijnsopdracht. De nieuwe welzijnspartner is volgens de geschouwde school die veel met de vorige welzijnspartner samenwerkte nog zoekend in wat de rol is in relatie tot Dagprogrammering. Ook ouders op deze school missen het aanbod van de vorige welzijnspartij en de vaste gezichten.

Het werken met externe vakleerkrachten wordt wel als prettig ervaren als zij goede pedagogisch-didactische vaardigheden hebben en werken met dezelfde regels en aanpak als die in de school worden gehanteerd. Op een van de geschouwde vo-scholen vertelden de beide externe organisaties die we spraken ook dat zij investeren op de professionalisering van hun medewerkers op pedagogisch-didactisch gebied. Goede vakdocenten worden door de scholen gekoesterd, ze worden geïntegreerd in het team, bieden soms uren aan alle leerjaren en mogen bij sommige scholen bijvoorbeeld deelnemen aan de studiedagen. Dit wordt door de vakdocenten als erg prettig ervaren. Keerzijde van het ruimer inzetten van goede vakkrachten op een school, is dat er *'een enorme run is op de goede vakleerkrachten'*. Deze run ontstaat doordat scholen liever een minder divers aanbod langer en aan meer leerjaren aanbieden met goede vaste vakleerkrachten, dan een divers en wisselend aanbod met wisselende vakleerkrachten. Daardoor krijgen vakleerkrachten grotere aanstellingen binnen specifieke scholen en blijven er voor andere scholen minder mogelijkheden over.

Een aantal scholen (vooral de VO-scholen) heeft besloten meer Dagprogrammeringsuren intern met de eigen leraren te organiseren, of om met eigen vakleerkrachten te werken. De VO-scholen hebben hierbij ook aangegeven dat hun docenten nog ruimte zagen in hun aanstelling om meer lessen te geven.

Communicatie en processtructuur

Een meerderheid van de geschouwde scholen heeft een coördinator Dagprogrammering aangesteld. Deze persoon heeft verschillende taken, zoals het maken van de roosters, het contact hebben met de externe aanbieder(s), en het regelen van inschrijfmanieren voor en promoten van optionele Dagprogrammeringsactiviteiten. In beide VO-scholen zijn dit docenten die binnen hun aanstelling extra uren hebben gekregen voor deze rol. Het werken met een coördinator wordt door aanbieders en schoolteam als prettig ervaren.

Het contact met externe aanbieders wordt over het algemeen ook als prettig ervaren. Veelal hebben externe aanbieders een vast contactpersoon met wie de school contact heeft. Met deze contactpersoon wordt goed overlegd en gekeken welke vakleerkrachten en vakken eventueel passen bij de school. Bij een enkele organisatie liep het contact minder goed.

Ondersteuner Dagprogrammering

Elke Dagprogrammeringsschool heeft een ondersteuner vanuit het team Dagprogrammering (gemeente Rotterdam). De rol van deze ondersteuner Dagprogrammering is volgens de

geschouwde scholen helder. Sommige scholen hebben de ondersteuning nauwelijks nodig, terwijl andere scholen hier af en toe wel behoefte aan hebben en ook blij zijn met de ondersteuning. Ondersteuning die bijvoorbeeld is geboden, is het meehelpen met het zoeken naar een nieuwe externe aanbieder voor de Dagprogrammeringsactiviteiten. *‘De huidige coördinator is positief en enthousiast. Er is veel contact met de groepsleerkrachten en met de externen die door de coördinator worden aangestuurd’.*

Extensivering versus intensivering

De Dagprogrammering bestaat uit langere schooldagen (extensivering), maar voor de groepen 1 en 2 mag ook gekozen worden voor intensieve begeleiding door extra menskracht op de groep (intensivering).

De geschouwde scholen hebben verschillende voorkeuren als het gaat om de keuze tussen extensivering of intensivering. De meeste PO-scholen hebben gekozen voor intensivering in de groepen 1 en 2, één van de geschouwde scholen deed dat niet. Twee PO-scholen bieden (ook) extra (een deel van) de verplichte extra uren aan voor de jongste leerlingen. Wel zijn alle scholen, ongeacht de keuze voor intensivering of extensivering, tevreden met hun aanbod aan kleuters binnen de Dagprogrammering.

Vanaf groep 3 t/m groep 8 en in het middelbaar onderwijs kan alleen worden ingezet op extensivering. Sommige scholen zijn daar heel blij mee: extensivering past bij de visie van de school en de uren kunnen kwalitatief goed gevuld worden. Andere scholen zouden echter liever ook een deel van de uren voor Dagprogrammering willen inzetten voor intensivering in de andere groepen. Hier hebben zij bijvoorbeeld voorheen positieve ervaringen mee gehad, of ze vinden het lastig om het aantal uren per leerling rond te krijgen. Een van de geschouwde scholen heeft bijvoorbeeld tijdens de coronaperiode de vakleerkrachten ingezet om de leerkrachten te ondersteunen bij de lessen. De school heeft de indruk dat de corona-achterstanden daardoor beperkt blijven. Een geschouwde PO-school noemt de volgende mogelijkheid voor de combinatie van intensivering en extensivering: 5,5 uur Dagprogrammering onder schooltijd, 1,5 uur na schooltijd en 3 uur intensivering.

3.2 Aanpak en uitvoering

De geschouwde scholen geven de tien extra uren per week op verschillende manieren vorm. *‘De organisatie staat inmiddels als een huis. Alle Dagprogrammeringsactiviteiten zijn belegd, er liggen duidelijke afspraken onder en iedereen weet wat er wordt verwacht’.* De geschouwde PO-scholen organiseren de meerderheid van de tien uur Dagprogrammering verplicht voor iedereen, dat wil zeggen binnen de schooltijden verweven in het reguliere programma. Dit maakt ook dat alle groepen en alle leerlingen ervan profiteren. Er zijn ook geschouwde scholen die een deel van de Dagprogrammeringsuren ‘na schooltijd’ organiseren, bijvoorbeeld huiswerkbegeleiding, naschoolse sport- of kunstactiviteiten of vakantieschool. Deze activiteiten zijn doorgaans facultatief. Het is niet wenselijk en haalbaar al deze activiteiten verplicht aan te bieden, vinden de geschouwde scholen. Het buitenschoolse aanbod is niet altijd voor de kleuters, hun dagen zijn dan iets korter. Deze ‘uren’ worden gecompenseerd door intensivering in de groepen.

De vormgeving van de Dagprogrammering op de geschouwde VO-scholen is vergelijkbaar met die in het PO, ondanks dat zij minder extra uren hoeven aan te bieden (6 uur). Ook op deze scholen is een deel van de extra uren verplicht en verweven in het rooster van leerlingen. De extra uren in de namiddag zijn bijlesuren of verdiepingsvakken/activiteiten en deelname hieraan wordt

gestimuleerd, maar is vrijwillig. In het VO is er dan ook een lagere deelname-eis (een derde van de leerlingen). Met name leerlingen uit de eerste leerjaren nemen deel aan de vrijwillige activiteiten na schooltijd, oudere leerlingen hebben vaker een bijbaan of andere verplichtingen.

De geschouwde scholen vullen de Dagprogrammeringsuren in met een gevarieerd aanbod. Scholen bieden in de extra uren bijlessen en huiswerkbegeleiding, maar vooral ook culturele en sportieve activiteiten en soms burgerschapslessen. Niet elke extra activiteit buiten het reguliere lesaanbod wordt direct met Dagprogrammeringsubsidies betaald, maar wordt vaak wel meegeteld in de uren eis. Zo heeft elke geschouwde PO-school pauzebegeleiding, in de vorm van begeleid spelen, dan wel gerichte pauzeactiviteiten, die zij mee tellen in de uren eis. Voor deze pauzebegeleiding wordt veelal de hulp van een externe aanbieder ingezet, zodat groepsleerkrachten pauze hebben.

Voor de invulling van de extra Dagprogrammeringsuren wordt op de geschouwde po-scholen veelal gebruikt gemaakt van externe vakdocenten of aanbieders, zodat groepsleerkrachten de focus kunnen blijven houden op de basisvakken en vaardigheden. In de meeste gevallen hebben groepsleerkrachten tijdens de lessen van vakdocenten even de handen vrij voor lesvoorbereiding en administratieve zaken. In het VO wordt dit net anders georganiseerd, VO-leerlingen hebben immers geen groepsleerkracht, maar per vak een andere vakdocent. De extra Dagprogrammeringsuren worden op de geschouwde vo-scholen opgevuld door eigen vakdocenten, waarvan de aanstelling is vergroot. Dit scheelt scholen veel afstemming met externe aanbieders. Vrijwillige extra activiteiten buiten het gewone rooster worden ook op de geschouwde vo-scholen wel door externe organisaties aangeboden.

De geschouwde vo-scholen werken met meerdere samenwerkingspartners samen om de Dagprogrammering in te vullen. Sportieve activiteiten worden bijvoorbeeld aangeboden door BB Rotterdam, Feyenoord of Halo Jobbing. Culturele Dagprogrammering aanbieders zijn SKVR of museum Boymans van Beuningen. Huiswerkbegeleiding, intensivering of bijles wordt naast het eigen personeel van scholen verzorgd door organisaties als Lyceo, Schoolblocks, Alfabet Plus of de Rekenfaculteit. Tot slot hebben scholen ook de handen ineengeslagen met externe organisaties voor het aanbieden van excursies en vakantiescholen, bijvoorbeeld met Eisvrij of Werken als een Paard.

Vergeleken met de startperiode is op een aantal geschouwde scholen inmiddels het een en ander veranderd in de Dagprogrammering. De invulling van de activiteiten is geëvalueerd en hier en daar bijgesteld. Een aantal scholen geeft aan dat de Dagprogrammeringsactiviteiten voorheen los werden gezien van het reguliere aanbod en vaak door externen werd ingevuld, maar dat het inmiddels meer onderdeel uitmaakt van de school. Enerzijds doordat de activiteiten beter zijn afgestemd op elkaar, maar ook doordat de externe vakdocenten meer deel uitmaken van het team of omdat activiteiten of vakken inmiddels intern worden opgepakt en niet meer door externe aanbieders worden uitgevoerd. De 'binnenschoolse' Dagprogrammeringsuren worden steeds beter in het curriculum geïntegreerd.

Wensen van kinderen en ouders

'Het leuke aan koken is, dat iets soms wel lekker is als je dat niet verwacht. Het is bovendien leuk om iets met je handen te doen en samen iets te doen met vriendinnen.'

De geschouwde scholen bepalen in principe zelf welke Dagprogrammeringsactiviteiten zij organiseren, met name de geschouwde po-scholen houden hierbij niet specifiek rekening met de wensen en behoeften van de leerlingen en ouders. Leerlingen en ouders op die scholen geven aan

dat ze graag wel inspraak zouden hebben in het programma. Leerlingen moeten soms namelijk verplicht activiteiten doen die zij eigenlijk niet leuk vinden en zouden graag zelf willen kiezen. Ouders geven aan meer informatie te willen hebben en beter betrokken te willen zijn bij de Dagprogrammering. De informatiebijeenkomsten over de Dagprogrammering, door een aantal scholen georganiseerd, worden echter maar slecht bezocht. Ouders zijn over het algemeen tevreden of zelfs enthousiast over de extra activiteiten die voor hun kinderen worden georganiseerd op school. Onder Dagprogrammering verstaan veel ouders met name de 'buitenschoolse' activiteiten. Niet elke ouder heeft goed zicht op wat er tijdens school al aan extra lessen gegeven wordt onder de noemer van Dagprogrammering. Wel zijn ze het over het algemeen wel eens met de keuzes die de school daarin maakt. Het is van belang in overweging te nemen dat de ouders die tijdens de schouwen aan het woord zijn gekomen, over het algemeen bovengemiddeld betrokken zijn (bijvoorbeeld als lid van de oudercommissie of de MR).

In het VO kiezen de leerlingen zelf of ze deelnemen aan het niet verplichte deel van de Dagprogrammeringsactiviteiten. Omdat de scholen graag zien dat zoveel mogelijk leerlingen aan de activiteiten deelnemen, proberen ze met de activiteiten aan te sluiten bij de interesses van de leerlingen. *'Keuze zorgt voor commitment, verplichten zorgt voor demotivatie'*, geeft een van de scholen aan. De andere vo-school zet de mentor in bij het motiveren van leerlingen: *'Als een leerling niet aanwezig is bij een gekozen activiteit of de verplichte extra activiteiten, dan gaat er een seintje naar de mentor. De mentor vraagt vervolgens aan de leerling waar hij/zij was en stimuleert om de volgende keer wel te gaan'*.

Leerlingen mogen zelf ideeën inbrengen voor de activiteiten. Op één van de vo-scholen gaven ze aan ook te willen chillen – daar is op andere plekken in de wijk en ook thuis weinig ruimte voor. De school organiseert nu op vrijdagmiddag een huiskamer met PlayStation en Pathé Thuis. De geschouwde vo-scholen zoeken nog wel naar goede manieren om leerlingen te motiveren mee te doen. Bij de ene activiteit lukt dat beter dan bij de andere.

3.2.1 Werving en selectie

De werving en selectie van leerlingen voor een eventueel keuzedeel van de Dagprogrammering verschilt per geschouwde basisschool. Sommige scholen hebben alle activiteiten van de Dagprogrammering verplicht gemaakt voor iedereen waardoor er geen werving en selectie nodig is. Eén po-school geeft de leerlingen de mogelijkheid om voorkeursactiviteiten op te geven, en probeert daarmee rekening te houden in de roostering van de activiteiten. Een andere school biedt vrijwillige activiteiten aan, waar leerlingen zich voor kunnen inschrijven.

Op de geschouwde vo-scholen is een deel van de activiteiten vrijwillig: leerlingen schrijven zich voor de activiteit in als zij mee willen doen. Er wordt geprobeerd om een derde van de leerlingen deel te laten nemen. Hiervoor zetten de geschouwde VO-scholen wervingstechnieken in zoals:

- Coördinatoren Dagprogrammering in alle klassen langs laten gaan voor promotie van de activiteiten;
- Mentoren en mentoruren gebruiken voor de promotie van de activiteiten;
- Bij huisbezoeken praten over de extra curriculaire activiteiten;
- Een startbijeenkomst organiseren;
- Een overzicht van het aanbod in de schoolapp plaatsen.

Het behalen van de deelname van een derde van de leerlingen blijkt ondanks het gebruik van de wervingstechnieken nog lastig. Om de deelname verder te vergroten, heeft een van de VO-scholen besloten om een deel van de vrijwillige naschoolse activiteiten te laten plaatsvinden

tijdens de verplichte lestijd. Leerlingen die goede cijfers halen, mogen er nu voor kiezen om naar een vrijwillige naschoolse activiteit te gaan en het verplichte uur over te slaan. Leerlingen met minder goede cijfers zullen het gemiste uur op een ander moment alsnog moeten inhalen.

Leerlingen en ouders

Leerlingen vinden het over het algemeen fijn als zij zelf mogen kiezen waar ze aan mee willen doen. De VO-leerlingen vinden het bovendien prettig dat deelname niet verplicht is, omdat sommige van hen al andere activiteiten zoals sport of werk na school hebben. Op drie van de geschouwde po-scholen geven ouders aan dat ze meer keuzevrijheid en inspraak in het Dagprogrammeringsaanbod zouden waarderen.

3.3 Inhoudelijke invulling

Invulling Dagprogrammeringsactiviteiten

De geschouwde scholen zijn zich ervan bewust dat de meeste van hun leerlingen in hun vrije tijd minder ontwikkelingsaanbod krijgen dan kinderen uit anderen wijken en zetten de Dagprogrammering in om dit verschil te compenseren. Zo krijgen leerlingen binnen de Dagprogrammering sportieve en culturele vakken aangeboden, maar ook techniek, ICT en wereldoriëntatie. Een aantal geschouwde scholen organiseert bovendien excursies buiten de school, om de belevingswereld van de leerlingen te vergroten. Wat dat betreft past de invulling van de geschouwde scholen bij het oorspronkelijke doel van de Dagprogrammering.

Naast het verrijken van de wereld van leerlingen met het Dagprogrammeringsaanbod streven vrijwel alle geschouwde scholen er ook naar om met de Dagprogrammering de basisvaardigheden van leerlingen te versterken. Dit doen zij in de vorm van extra reken- en taalaanbod, huiswerkbegeleiding en tutoring. Een aantal geschouwde scholen laat zien dat wanneer het lukt om de Dagprogrammering goed te integreren in het reguliere aanbod van de school, het ook beter lukt om de Dagprogrammeringsactiviteiten hier inhoudelijk goed op af te stemmen. Zo worden op een van de geschouwde po-scholen vakleerkrachten ingezet bij de taallessen, zodat ze daar later tijdens de Dagprogrammeringsuren huiswerkbegeleiding bij kunnen geven.

Kwaliteit Dagprogrammering aanbieders

Bij het kiezen van externe aanbieders laten de Dagprogrammeringsscholen zich vooral leiden door eerdere ervaringen met organisaties en vooral door de vaardigheden van de daadwerkelijk uitvoerende professionals. De ervaring van de geschouwde scholen is dat het opbouwen van een goede relatie met een externe aanbieder veel tijd en energie kost. Verschillende scholen hebben ook slechte ervaringen gehad met externe aanbieders. Positiever zijn de geschouwde scholen over de organisaties die hun eigen personeel scholen in het werken met de doelgroep. De geschouwde scholen vinden het vooral belangrijk dat de uitvoerende professionals sterke pedagogisch-didactische vaardigheden hebben, goede vakkennis en affiniteit met de doelgroep. Als de pedagogisch-didactische vaardigheden ontbreken, dan levert dat de groepsleerkracht meer werk op, doordat zij het pedagogische klimaat in de klas moet herstellen. Om ervoor te zorgen dat de methodes van de externe vakdocenten aansluiten bij de visie en werkwijze van de school, nodigen een aantal van de geschouwde scholen hun vakdocenten uit voor hun interne scholingsdagen. Het lukt de scholen echter niet altijd om alle externe professionals op hun school hieraan mee te laten doen, omdat het hen hiervoor ontbreekt aan budget en organisatie.

Externe professionals en vakdocenten worden soms ook geschoold door de externe organisaties zelf. Bij veel professionals zit de inhoudelijke kennis wel goed, maar kunnen vooral de pedagogisch-didactische vaardigheden worden verbeterd. Verschillende aanbieders zijn zich hier van bewust. Daarom zijn zij ook actief bezig met scholing van hun mensen. Een van de externe aanbieders van Dagprogrammeringsactiviteiten op een school zegt bijvoorbeeld: *‘Wij trainen en coachen de mensen die op de scholen komen, we hebben bijvoorbeeld een buddy-programma voor startende mensen’*. Een andere organisatie gaf aan te werken met een bepaald trainingsmodel en strikte eisen te hanteren voor hun trainers en lessen: *‘Onze trainers moeten licenties hebben om een diploma te mogen behouden, dus trainers worden regelmatig bijgeschoold’*, en weer een andere aanbieder gaf aan samen te werken met de Pabo om hun vakdocenten te scholen op pedagogisch didactisch gebied. Overigens hebben net als de scholen zelf ook de aanbieders van activiteiten te maken met veel personele wisselingen en een tekort aan goede vakdocenten.

4. Resultaten

Wat levert Dagprogrammering op? Die vraag, die in dit hoofdstuk centraal staat, moet vooral worden gezien in het licht van de doelen die met Dagprogrammering worden beoogd. In hoofdstuk 3 kwamen drie samenhangende hoofddoelen naar voren: Verrijking, verbeteren leervaardigheden en bevorderen van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Aan elk daarvan wijden we hieronder een paragraaf. Daarnaast staan we stil bij andere, bijkomende resultaten.

Bij alle resultaten zoals die in dit hoofdstuk op een rij worden gezet, zijn twee kanttekeningen op zijn plaats. Allereerst gaat het grotendeels om *zachte resultaten*. Er liggen geen smart-geformuleerde doelen aan ten grondslag, het ontbreekt aan specifieke prestatie-indicatoren en in aansluiting daarop worden resultaten niet systematisch bijgehouden of gemonitord. In plaats daarvan zijn de resultaten hoofdzakelijk gebaseerd op indrukken en ervaringen van de verschillende betrokkenen.

Belangrijker nog is de constatering dat Dagprogrammering plaatsvindt in een dynamische schoolcontext, waarin allerlei factoren, methoden, interventies en programma's op elkaar inwerken. Dat betekent dat de bijdrage van al die losse elementen *niet te isoleren* valt. Met andere woorden: of het door Dagprogrammering komt dat schoolresultaten verbeteren en of leerlingen zich op andere vlakken ontwikkelen of verbreden, valt niet met zekerheid te zeggen. We moeten daarvoor afgaan op de beredeneerde ervaring en indruk van betrokkenen. Daartoe is hun steeds de vraag gesteld wat er, volgens hen, zonder Dagprogrammering niet of minder goed zou gaan op school en voor de leerlingen.

4.1 Verrijking en talentontwikkeling – verbreden van de blik op de wereld

“Je ziet letterlijk hun ogen openen als ze de wijk uitgaan.”

Leerlingen in Rotterdam Zuid kennis laten maken met activiteiten en werelden die zij niet kennen en/of van huis uit niet zo snel meekrijgen; hun wereld letterlijk en figuurlijk groter maken. Zonder uitzondering onderschrijven de geschouwde scholen, ouders en leerlingen dat Dagprogrammering bijdraagt aan dit doel. Dat wil overigens niet zeggen dat ze ook altijd *het belang* van dit doel onderschrijven. Daarover zijn de meningen verdeeld onder met name ouders. Een deel van de ouders geeft aan het tweede doel van Dagprogrammering, verbeteren van schoolresultaten, belangrijker te vinden.

Verder zien we grote verschillen in de manier waarop scholen het verrijkingsprogramma invullen. In alle gevallen zorgt het voor een bredere blik en ervaring, maar de richting van die blik en ervaring is onvergelijkbaar en in dat opzicht zijn de resultaten op leerlingenniveau dus ook heel verschillend. Waar op de ene school de nadruk ligt op het kennismaken met nieuwe activiteiten en het ontdekken van talenten (bijv. kook- en technieklessen, kickboksen) binnen de schoolmuren, daar trekt de andere school vooral de wijk uit om leerlingen plekken te laten zien waar zij anders nooit komen (bijv. de Erasmusbrug over, een fabriek bezoeken enz.). Niet altijd hoeven leerlingen overigens de school uit om nieuwe werelden te ontdekken; zo wordt bij kooklessen bijvoorbeeld nadrukkelijk aandacht besteed aan verschillende internationale keukens en aan het gebruik van seizoensgroenten.

Wat kinderen en jongeren door middel van Dagprogrammering leren en ontdekken is dus erg verschillend, maar hun enthousiasme (ook een resultaat!) over de verrijkingsactiviteiten is over het algemeen groot:

“Ik kan hier dingen doen die ik thuis niet kan doen”

“Normaal heb ik nooit iets te vertellen als ik uit school kom, maar op donderdag heb ik koken. Dan vertel ik thuis aan één stuk door.”

Leerlingbereik

Alle activiteiten die tijdens schooltijd (verplicht) plaatsvinden hebben een 100 procent bereik van leerlingen. Anders ligt het voor de facultatieve naschoolse activiteiten. Een verschil tussen Dagprogrammering in primair en voortgezet onderwijs is de verplichting van de activiteiten. In het primair onderwijs horen de activiteiten voor alle leerlingen verplicht te zijn. Voor het voortgezet onderwijs geldt deze verplichting niet. Daar geldt een streven om een derde van de leerlingen te bereiken met de activiteiten, maar in praktijk is het leerlingbereik bij facultatieve naschoolse activiteiten naar schatting van de scholen 15 tot 20 procent. Ook voor scholen in het primair onderwijs is het in praktijk vaak niet goed haalbaar om alle leerlingen mee te laten doen met de extra uren na de door ouders en leerlingen als regulier ervaren schooltijd. Op een van de geschouwde scholen worden leerlingen soms vrijgesteld van naschoolse Dagprogrammeringsuren als zij aantoonbaar andere verplichtingen na schooltijd hebben.¹¹

4.2 Verbeteren van leervaardigheden en -prestaties

“De studiekلاس heeft gezorgd voor betere cijfers en veel zelfvertrouwen bij mijn kind. Het één versterkt het ander.”

“De oudste is erg vooruitgegaan door de extra aandacht in de klas met de dubbele dosis.”

In het kader van Dagprogrammering zetten de scholen verschillende middelen in, specifiek bedoeld om de schoolprestaties van leerlingen te verbeteren. Denk bijvoorbeeld aan Rekenfaculteit, naschoolse studiekلاس, intensivering, dubbele dosis uren¹² en extra taal- en rekenuren. Hoewel zoals gezegd niet valt vast te stellen wat de bijdrage hiervan is aan schoolresultaten, valt wel op dat het merendeel van de geschouwde scholen expliciet aangeeft dat er over de gehele linie aantoonbaar beter wordt gescoord op de leervakken: *“We scoren voor het eerst op deze school boven het landelijke gemiddelde!”*

Zelf leggen deze scholen een directe link tussen de Dagprogrammeringsactiviteiten en de gesignaleerde vooruitgang in leerprestaties. Wel benoemen ze ook dat hier meer aspecten op van invloed zijn, zoals een effectievere inzet van (deels nieuwe) lesmethoden. Daarnaast geven enkele geschouwde scholen terug dat de afwisseling tussen doe- en leervakken ervoor zorgt dat leerlingen zich beter kunnen concentreren in de les en dat verrijkingsactiviteiten dus ook indirect zorgen voor vooruitgang in de leerprestaties. Ook benoemt een van de geschouwde scholen dat de Dagprogrammering positief doorwerkt op de sfeer in de school en daarmee ook in de leerhouding van leerlingen. Een andere school merkt dat leerlingen tijdens de extra activiteiten een andere band met de docenten opbouwen en daardoor tijdens de reguliere lessen ook meer durven vragen.

¹¹ Bron: Wier, K. van der & Korfer, B. (2022). *Outputmeting Dagprogrammering, schoolperiode 30 augustus tot december 2021*. Den Haag: Capae

¹² Dubbele dosis wil zeggen: naast de eigen leerkracht een paar extra handen en ogen in de klas voor extra begeleiding (intensivering) door bijvoorbeeld een onderwijsassistent of leerlingcoach.

4.3 Bevorderen van sociaal-emotionele ontwikkeling

“Dagprogrammering geeft een schwung aan de school. Het zorgt voor een hele positieve sfeer, die doorwerkt in de hele school en die je ook terugziet bij leerlingen. Zij gaan met meer zin en plezier naar school.”

De geschouwde scholen ervaren allemaal dat Dagprogrammering bijdraagt aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. Maar op de vraag waar het dan specifiek om gaat, benoemen zij verschillende dingen. Twee scholen ervaren meer rust binnen de school, onder andere doordat de activiteiten en lessen op vaste momenten door vaste gezichten worden gegeven. Drie scholen spreken van een afname van gedragsproblemen. Op één school is het aantal ‘zorgleerlingen’ drastisch verminderd. Twee andere scholen geven aan verbetering te zien in de sociale vaardigheden, zoals samenwerken, zelfreflectie en flexibel omgaan met verschillende docenten.

Verder merken verschillende geschouwde scholen en ouders een toegenomen zelfvertrouwen bij leerlingen: *“binnen de Dagprogrammeringsactiviteiten is er ook aandacht voor jezelf leren uiten en voor een groep staan”*.

Scholen ervaren ook een toename in verantwoordelijkheidsgevoel bij kinderen. De kinderen vinden het leuk om zelf de keuze te mogen maken voor een activiteit. Een leerling geeft aan het ook lastig te vinden; zo moest hij kiezen tussen een extra (bij)les voor rekenen of een voetbaltraining. Hij koos voor rekenen, waardoor hij nu weer op niveau is, maar vond het wel jammer dat hij daardoor ‘iets leuks’ moest missen.

Tenslotte benadrukken vooral enkele ouders het belang van een zinvolle naschoolse tijdsbesteding: het houdt hun kinderen letterlijk en figuurlijk van de straat: *“Fijn dat Dagprogrammering er is, want anders gaan ze op hun telefoon zitten of op straat hangen. Nu zijn ze lekker bezig, onder toezicht.”*

4.4 Bijkomende resultaten

Dagprogrammering heeft ook een aantal bijkomende resultaten c.q. bijeffecten.

Op het niveau van de leerlingen wordt aangegeven dat veel activiteiten inzetten op meer en plezier beleven aan sporten en bewegen. Daarmee draagt Dagprogrammering bij aan een actieve leefstijl of wordt hiervoor in ieder geval een basis gelegd. Een school merkt op dat ze leerlingen nu ook steeds vaker uit eigen beweging meer zien spelen en sporten, zowel op als buiten de school.

Op het niveau van de leraren horen we terug dat Dagprogrammering hun werk niet altijd makkelijker (het vraagt veel van hen), maar wel leuker en uitdagender maakt. Het geeft leraren de kans om, buiten het verplichte/ standaard curriculum om, aandacht te besteden aan onderwerpen en activiteiten waar zij wat mee hebben of waar hun passie ligt. Daarnaast hebben leraren het gevoel met Dagprogrammering echt een verschil te kunnen maken; van meerdere van hen horen we terug dat dat veel voldoening geeft.

Twee geschouwde scholen benoemen dat het ziekteverzuim lager is dan voorheen en leggen hierbij zelf de link met Dagprogrammering; dit zorgt naar hun idee voor een grotere betrokkenheid en meer werkplezier. Een school merkt op dat de werkcultuur om ‘een stapje harder te willen lopen’, werkt als magneet op nieuwe mensen. Het trekt goed en gemotiveerd personeel aan, maar – zo wordt ook aangegeven – het is wellicht niet voor iedereen geschikt:

“Voor de meeste leerkrachten betekent Dagprogrammering niet alleen een verrijking voor leerlingen, maar ook voor leraren. Aan de andere kant zijn er de afgelopen jaren ook enkele leerkrachten weggegaan, omdat ze niet mee konden of wilden in de nieuwe dynamiek.”

5. Succesfactoren en belemmerende factoren

In dit hoofdstuk staan we stil bij de factoren die van invloed zijn op de resultaten van Dagprogrammering. Eerst gaan we in op bevorderende c.q. succesfactoren: aspecten die over het algemeen goed verlopen en vooral moeten worden vastgehouden. Vervolgens komen belemmerende factoren aan bod, dat wil zeggen zaken die veelal moeizaam verlopen, niet helpend zijn en waarop verbetering mogelijk of gewenst is.

In zijn algemeenheid valt op dat er veel overeenstemming is tussen de zes geschouwde scholen: zowel de benoemde bevorderende als belemmerende factoren zien en horen we bij (bijna) al deze scholen terug. Alleen de mate waarin die factoren een rol spelen verschilt van school tot school. In aansluiting hierop beperken we ons hieronder grotendeels tot het overkoepelende beeld; alleen waar relevant zoomen we in op verschillen.

5.1 Succesfactoren

De factoren die volgens betrokkenen op de geschouwde scholen sterk bepalend zijn voor het succes van Dagprogrammering laten zich samenvatten onder vijf hoofdpunten:

6. Dagprogrammering als onderdeel van een bredere, gezamenlijke visie
7. Gemotiveerde leerkrachten, docenten en aanbieders
8. Dagprogrammering zoveel mogelijk als vast onderdeel in het schoolrooster
9. Een goede mix van activiteiten
10. Organisatie en opzet

Ad 1. Dagprogrammering als onderdeel van een bredere, gezamenlijke visie

“We hebben hier ingezet op een omslag in denken, doen en uitstraling binnen de school.

Dagprogrammering paste daar naadloos in, maar het vraagt wel om een planmatige aanpak. Alle betrokkenen moeten erachter staan en meedoen, anders werkt het niet.”

Zonder uitzondering benadrukken de scholen dat Dagprogrammering alleen zin heeft als je er als school echt voor kiest. Het vraagt veel tijd en energie. Als die tijd en energie er om wat voor reden dan ook niet is, kun je er beter niet aan beginnen, zo luidt het devies. De basis van je onderwijs moet op orde zijn!

In aansluiting hierop blijkt het belangrijk om Dagprogrammering niet als een op zichzelf staand aanbod te benaderen, maar te zien als integraal onderdeel van een groter geheel. Het moet passen binnen een bredere schoolvisie. Daartoe zijn er in de eerste plaats een of enkele kartrekkers binnen de school nodig. Daarbij doelen we niet alleen op mensen die de Dagprogrammering binnen de school organiseren en coördineren en daar tijd voor hebben, maar ook op mensen met ideeën hoe Dagprogrammering optimaal in te zetten en in de school te integreren. Doorgaans begint dit op directieniveau. Deze kartrekkers nemen het schoolteam én samenwerkingspartners mee in de visie en maken hen hier enthousiast voor, zodat het uiteindelijk een gezamenlijk plan wordt.

Dit impliceert dat de partners die uitvoering geven aan (een deel van) de Dagprogrammeringsactiviteiten, niet *naast* het schoolteam staan, maar er deel van uitmaken. Het zijn geen externen die af en toe in- en uitvliegen, maar vaste gezichten (dat geeft rust en

vertrouwen!) die binding hebben en voelen met de school en de leerlingen. Om de gezamenlijkheid te benadrukken en te versterken sluiten deze externe uitvoerders op de meeste geschouwde scholen daarom ook aan bij teamvergaderingen en dergelijke.

Dat Dagprogrammering bij voorkeur onderdeel vormt van een bredere schoolvisie zien we ook terug in de wijze waarop het wordt gefinancierd. Op de meeste geschouwde scholen wil men een beter, mooier, sterker en breder aanbod bieden dan de subsidie eigenlijk toelaat. Om dat toch voor elkaar te krijgen gaat de schoolleiding vaak creatief op zoek naar andere potjes, zoals NPO en het jeugdeducatiefonds: *“Het is elk jaar weer puzzelen hoe met alle verschillende middelen het aanbod kan worden gerealiseerd en onder aan de streep is gedekt.”*

Ad 2. Gemotiveerde leerkrachten, docenten en aanbieders

“Je weet al snel of iemand het in de vingers heeft, dat kun je bijna niet leren. Dat is belangrijker dan passie voor het eigen vakgebied.”

Het succes van elke Dagprogrammeringsactiviteit staat of valt met degene die het aanbiedt, of dat nu de eigen leerkracht, een andere docent op school of een uitvoerder van een partnerorganisatie is, zo geven de geschouwde scholen aan en horen we ook terug in de reacties van leerlingen. Het moet iemand zijn met passie voor en kennis over de activiteit, maar belangrijker zijn de pedagogisch-didactische vaardigheden en de affiniteit met de doelgroep. Het gaat erom dat de man of vrouw voor de groep de juiste snaar weet te raken en zijn of haar eigen enthousiasme weet over te brengen. Dat geldt voor leraren in het algemeen, maar zeker ook voor de aanbieders van Dagprogrammeringsactiviteiten. Bij de keuze voor aanbieders en uitvoerders wordt hier door de scholen steeds scherper op gelet. En ook partnerorganisaties houden hier bij de aannahme van mensen steeds meer rekening mee. Daarbij zijn er nooit garanties; pas in de praktijk, tijdens de uitvoering, wordt duidelijk of ‘de man of vrouw voor de groep’ het in de vingers heeft. Zo niet is het zaak om bij te sturen indien mogelijk of op zoek te gaan naar iemand anders. De geschouwde scholen gaan hierover dan in gesprek met de partnerorganisatie; soms ook is het reden om een andere partij te zoeken.

Sommige scholen nemen het zekere voor het onzekere en werken liever met eigen leerkrachten en docenten, waarvan bekend is dat ze de kunst verstaan om leerlingen te enthousiasmeren én iets bij te brengen.

Ook van leerkrachten en docenten vraagt Dagprogrammering om extra inzet en een specifieke attitude: *“Je moet flexibel zijn, bijspringen als er bij een activiteit iets aan de hand is en echt het maximale uit leerlingen willen halen. De dagen duren langer en het is best pittig, zeker met leerlingen in deze wijk, maar ik zou niet anders willen!”*

Veel leerkrachten en docenten geven aan dat werken op een school met Dagprogrammering echt een keuze is. Op een aantal scholen zijn er ook wel mensen weggegaan omdat ze het te zwaar vonden. Maar vooral het enthousiasme en de gedrevenheid bij de diverse betrokkenen valt op. Wat hen kenmerkt is dat ze echt een verschil willen maken voor leerlingen en bereid zijn daar drie stappen harder voor te lopen.

Ad 3. Dagprogrammering zoveel mogelijk als vast onderdeel in het schoolrooster

“Dagprogrammering is niet ‘leuk voor erbij’, maar verdient een volwaardige plek in het curriculum. Elke leerling moet er optimaal van profiteren.”

Eerder zagen we dat Dagprogrammeringsactiviteiten deels binnen en deels na schooltijd plaatsvinden. De geschouwde scholen zien een facultatief naschools aanbod als toegevoegde waarde, maar benadrukken dat het belangrijke inhoudelijke en praktische voordelen biedt om *de basis* zoveel mogelijk in het ‘reguliere’ schoolrooster in te bouwen. Regulier wil in dit geval zeggen: door leerlingen en ouders ervaren schooltijd. Zo werken de meeste geschouwde scholen met een iets langere schooldag (voor wat extra DP-tijd) en een continuurooster waarin zij de pauzes ook benutten voor Dagprogrammeringsactiviteiten.

Grootste voordeel van het aanbieden van Dagprogrammering binnen schooltijd is een gegarandeerd 100 procent bereik: alle leerlingen profiteren er in dat geval van. Eerder in dit rapport zagen we dat de deelname aan facultatieve activiteiten na schooltijd sterk varieert en vaak beperkt is. Een van de geschouwde scholen heeft om die reden het naschools aanbod ook min of meer verplicht gemaakt: iedereen doet mee, tenzij ouders een vrijstelling aanvragen.

Ander voordeel van Dagprogrammering in onderwijstijd is volgens betrokkenen dat het meer mogelijkheid biedt om de Dagprogrammeringsonderdelen te verbinden met het curriculum. Bovendien zorgt het voor een welkome afwisseling gedurende de schooldag: *“Na een paar uur taal en rekenen is het voor veel leerlingen een zegen om even meer met hun handen bezig te zijn. Daarna kunnen ze zich weer beter concentreren op leervakken, hoewel dat vaak wel even schakelen is.”*

Daarnaast horen we van de meeste geschouwde scholen terug dat leerlingen *tijdens schooltijd* meer open staan voor het leren van nieuwe dingen: *“Na schooltijd, aan het eind van de middag, zijn ze moe en afgedraaid. Dan hebben ze geen zin en heeft het niet veel zin.”*

Praktisch voordeel van een Dagprogrammeringsaanbod tijdens schooltijd tot slot is dat de uitvoerders van partnerorganisaties niet voor één naschools uurtje naar school hoeven te komen, maar hun activiteiten aaneengesloten kunnen aanbieden aan meerdere groepen na elkaar.

Ad 4. Een goede mix van activiteiten

Onder de noemer Dagprogrammering worden uiteenlopende activiteiten aangeboden. Elke school stelt een aanbod samen waarvan het verwacht dat het meerwaarde heeft voor de eigen leerlingpopulatie. Maatwerk is dus geboden: wat werkt en aanspreekt op de ene school kan op de andere school minder positief uitpakken. Hoe dan ook is het altijd de kunst om te zoeken naar een goede, brede mix van aansprekende activiteiten; voor ieder wat wils. Deels gaat het daarbij om verrijkingsactiviteiten om het blikveld van leerlingen te verbreden en andere talenten te ontdekken, deels ook om activiteiten om het leren (rekenen, taal) en leren leren (studievaardigheden e.d.) te verbeteren.

Wat opvalt is dat betrokkenen en met name ouders over de meerwaarde van een aantal verrijkingsactiviteiten soms kritisch zijn, maar eigenlijk altijd hoog opgeven van alle activiteiten gericht op het leren. Zo worden zaken als studieklas en rekenfaculteit hoog gewaardeerd, en gaan er zelfs geluiden op om dit uit te breiden. Juist in focuswijken lijken ouders de meerwaarde van school en schoolsucces in hoge af te meten aan schoolprestaties; dat zien we terug in Rotterdam Zuid, maar is tevens een bevinding in onderzoeken in focuswijken elders in het land. Aan verrijkingsactiviteiten wordt over het algemeen minder waarde gehecht door ouders in focuswijken, mogelijk deels ook omdat ze er zelf niet of minder bekend mee zijn. Dat wil overigens niet zonder meer zeggen dat ze ook minder zien in verplichte extra uren; activiteiten gericht op leren kunnen immers ook tijdens de Dagprogrammeringsuren plaatsvinden, zeker als deze verweven zijn in het reguliere aanbod.

In aansluiting hierop zijn de ervaringen met intensivering zonder uitzondering positief. De aanwezigheid van extra handen in de klas zorgt ervoor dat de eigen leerkracht meer in zijn of haar kracht komt te staan en dat alle leerlingen per saldo net wat meer aandacht en instructie op maat krijgen, vertellen geschouwde scholen met intensivering in de onderbouw. Vanuit Dagprogrammering blijft intensivering in principe beperkt tot groep 1 en 2, maar vanuit NPO-middelen¹³ intensiveren een paar scholen inmiddels ook in groep 3 tot en met 8. Dit wordt ook wel ‘dubbele dosis’ genoemd.

Op één school is die ‘dubbele dosis’ ontstaan in coronatijd: omdat verrijkingsactiviteiten geen doorgang konden vinden zijn de uitvoerders hier vrijwel direct ingeschakeld voor extra handen in de klas; de subsidie Dagprogrammering bood hier destijds een coulanceregeling voor. Hoewel deze mensen niet direct geëquipeerd waren voor een ondersteuningsrol in de klas en de een deze rol beter paste dan de ander, viel op hoeveel rust er ontstond en hoe het leren en de leerprestaties erdoor verbeterden.

Ad 5. Organisatie en opzet

“Het is ieder jaar weer enorm puzzelen om een sluitend rooster te maken. Dat vraagt een planmatige aanpak en veel afstemming.”

Het maakt niet alleen uit *welke* activiteiten worden aangeboden, maar ook *hoe* die worden aangeboden om er een succes van te maken. Een aantal punten aangaande de organisatie en opzet zien en horen we op bijna alle geschouwde scholen terug:

- Een strakke organisatie, coördinatie en communicatie omtrent Dagprogrammering, zodat iedereen – van docenten tot leerlingen en van ouders tot uitvoerders – weet wat, waar, wanneer, met wie en waarom. Dit vraagt onder meer om een coördinator en vast aanspreekpunt bij zowel de school als de aanbieders; zij dienen onderling regelmatig af te stemmen.
- Zoals eerder aangegeven: vaste gezichten voor de groep om een gevoel van rust, veiligheid en vertrouwen te creëren voor leerlingen. Bovendien bevordert dit ook de afstemming en warme overdrachtsmomenten tussen groepsleerkracht en de uitvoerders van activiteiten.
- Dagprogrammeringsactiviteiten bij voorkeur in kleine groepjes ten behoeve van een intensieve, kwalitatief goede kennismaking en verdieping. Wat de optimale groepsgrootte is hangt uiteraard af van het type activiteit. Zo is de ervaring dat de groep bij verdiepende leeractiviteiten (zoals rekenfaculteit en studiekلاس) niet groter dan maximaal 6 leerlingen moet zijn, terwijl sport- en spelactiviteiten zich vaak prima lenen voor groepen van 20 of zelfs meer.
- Verrijkingsactiviteiten zoveel mogelijk in een échte setting om leerlingen te raken en te inspireren. *“Voor een werkelijke kookervaring heb je een goed ingerichte keuken nodig.”* En: *“Over een fabriek kan iemand iets komen vertellen, maar het maakt pas echt indruk als je het van binnen ziet of zelfs even mag meewerken.”*
- Het is belangrijk om ook voor de praktijkvakken (koken, muziek, techniek enz.) duidelijke leerlijnen te hanteren. Het gaat er immers om dat leerlingen ook hierin echt wat leren, stappen maken en hun talenten ontdekken.
- Niet te veel switches gedurende de dag, maar ook zorgen voor voldoende afwisseling tussen type activiteiten. De geschouwde scholen gaan hier nu verschillend mee om, deels ook

¹³ Formeel valt dit dus niet onder de noemer Dagprogrammering, maar voor betrokkenen is dat een kunstmatig onderscheid en vormt het allemaal onderdeel van een groter geheel en hoger doel. Dit sluit aan bij de eerdere constatering dat scholen creatief met de beschikbare middelen omgaan om al het aanbod dat zij nodig achten onder de streep gefinancierd te krijgen.

afhankelijk van de doelgroep. Waar de één n alle verrijgingsactiviteiten in de middag bundelt om rust in het dagprogramma te creëren, wisselt de ander de verrijgingsactiviteiten juist af met de leervakken met het oog op de spanningsboog.

- Ook met het zelf kiezen en inschrijven voor Dagprogrammeringsactiviteiten wordt verschillend omgegaan. De ene school acht dit cruciaal voor de motivatie en het commitment, de ander deelt leerlingen zelf in om teleurstellingen vanwege te late - of overinschrijvingen te voorkomen.

5.2 Belemmerende factoren

Hiervoor is aan bod gekomen welke aspecten volgens betrokkenen belangrijk zijn om van Dagprogrammering een succes te maken. Daar tegenover staan factoren die juist tegenwerken of belemmeren of gewoon moeizamer verlopen. Deze vatten we samen onder de volgende vijf punten:

5. Afstemming tussen aanbieders en groepsleerkrachten/docenten
6. Extensivering is voor een grote groep te intensief
7. Communicatie met en betrokkenheid van ouders kan beter
8. De kwetsbaarheid van tijdelijke projectfinanciering
9. Knellende kaders

Ad 1. Meer afstemming tussen aanbieders en groepsleerkrachten/docenten

“De verbinding tussen de praktijklessen en de lessen in de klas kan nog sterker. Leerkrachten zouden nog meer kunnen en willen voorbereiden en voortborduren op datgene wat in de praktijklessen aan de orde komt. Leerlingen gaan hierdoor beter het nut inzien.”

Er vindt wel afstemming plaats tussen aanbieders van activiteiten en groepsleerkrachten of docenten, maar vaak impliciet. Voorafgaand en na afloop van een ‘vakles’ is er dan bijvoorbeeld even contact of wordt kort uitgewisseld over de thema’s die aan bod komen of over het gedrag van specifieke leerlingen (waarop te letten, wat ging goed, wat verliep moeizaam?). Maar van een expliciete en structurele methodische of thematische afstemming is niet of nauwelijks sprake, terwijl dit volgens geschouwde scholen tot een nog sterker aanbod zou kunnen leiden: *“Hoe mooi zou het zijn als wat in de kookles gebeurt ook bij taal, rekenen en geschiedenis terugkomt? Dan gaat het allemaal nog meer leven bij leerlingen en merken ze bijvoorbeeld dat je voor een recept ook rekenvaardigheden nodig hebt.”*

Dat dit niet of (te) weinig gebeurt heeft praktische en inhoudelijke redenen: doordat het om min of meer om gescheiden circuits van activiteiten gaat is het niet altijd makkelijk om de verbinding tussen de reguliere lessen en ‘vaklessen’ te vinden en ook is er geen natuurlijk en logisch afstemmingsmoment of -overleg, zoals leerkrachten en docenten dat onderling wel hebben. Dit gaat niet vanzelf, maar moet dus echt worden georganiseerd.

Ad 2. Extensivering is voor een grote groep (te) intensief

“Elke vakantie denk je: lekker uitslapen... Maar nee, mijn dochter wil aan alle naschoolse – en vakantieactiviteiten meedoen, zo leuk vindt ze het!”

“Mijn kind doet niet mee met de extra activiteiten, want doet al aan zwemmen en turnen. Dat hoeft toch niet via school te lopen? Hoever moet je gaan als school in het zelfredzaam maken van ouders en in het overnemen van hun taken?”

Bij succesfactor 3 in de vorige paragraaf kwam naar voren dat er onverkort positivisme is over Dagprogrammering binnen schooltijd, maar dat er meer verdeeldheid is over de facultatieve naschoolse/buitenschoolse activiteiten. Waar de een de focus legt op de mogelijkheden die dit biedt, zoomt de ander in op de bezwaren van extensivering, met als belangrijkste:

- Naschools aanbod is doorgaans facultatief, met als gevolg dat vaak maar een beperkt aantal leerlingen wordt bereikt.
- Veel leerlingen zijn na een intensieve schooldag moe. Ze staan dan onvoldoende open om te profiteren en te leren van de aangeboden activiteiten of hebben er vaak geen zin in. *“Je moet wel heel gemotiveerd zijn om na schooltijd nog mee te doen. Soms moeten ze nog een uur wachten. De meeste leerlingen hebben dat er niet voor over.”* En: *“Wij beginnen al om 8 uur. Dan ben ik om half vier echt te moe om nog andere dingen te doen.”*
- In het voortgezet onderwijs zien betrokkenen de deelname teruglopen in de hogere klassen: *“Ze krijgen bijbaantjes of hebben verantwoordelijkheden, zoals een broertje of zusje uit school halen. Of ze hebben training in het een of ander.”*
- Voor bekostiging van vrijetijdsactiviteiten kunnen gezinnen die het niet zelf kunnen betalen ook terecht bij onder andere het Jeugdsport- en -Cultuurfonds. Het voordeel is dat kinderen op die manier gelijk geïntroduceerd worden in de verenigingscultuur. Hier wordt tegenin gebracht dat sport en cultuur via school voor veel van de gezinnen in de focuswijken op Zuid laagdrempeliger is en het vertrouwen geeft als het onder de vlag van school plaatsvindt.

Ad 3. Communicatie met en betrokkenheid van ouders kan beter

De gesprekken met ouders maken duidelijk dat zij over het geheel genomen de waarde van Dagprogrammering breed onderschrijven, maar ook dat er op het gebied van ouderbetrokkenheid nog een slag is te maken. Mede door corona is de afstand naar ouders letterlijk en figuurlijk groter geworden. Een deel van de ouders geeft aan graag meer en beter geïnformeerd en meer betrokken te willen worden. Daarbij gaat het met name om:

- de praktische organisatie van activiteiten (*“Ik wil niet pas achteraf horen dat ze met de Stint op pad zijn gegaan”, “Ik vind het niet prettig als ik niet weet waar mijn kind naartoe gaat en met wie”, “Soms komen ze wel erg laat terug”*);
- wensen en ideeën voor de invulling van Dagprogrammering (*“Waarom rekenfaculteit alleen voor groep 5 en waarom niet ook een taalfaculteit?”, “Er is te weinig aanbod voor sterke leerlingen”, “Er is meer differentiatie en maatwerk nodig; het ene kind heeft baat bij extra taal, het andere bij meer sport”*);
- de gang van zaken in geval van overinschrijving (*“Ik zit met een teleurgesteld kind thuis”, “Waarom niet gewoon vaker rouleren bij populaire activiteiten, zodat iedereen aan bod komt?”*);

Op hun beurt onderkennen de geschouwde scholen het belang van ouderbetrokkenheid (*“We willen ouders juist graag meenemen in onze visie”, “We moeten ouders laten zien dat we het maximale uit hun kind willen halen, maar dat het ook puzzelen is om alles georganiseerd te krijgen”*), maar dat zij zoeken naar goede manieren om ouders te informeren en te betrekken. De andere kant is namelijk dat scholen ervaren dat ouders – ook of vooral in deze wijken – soms moeilijk zijn te bereiken: ouderinformatieavonden worden vaak slecht bezocht en informatiebrieven onvoldoende gelezen.

Ad 4. Tijdelijke projectfinanciering en knellende kaders

“3,73 euro per uur is te weinig om een goed aanbod te kunnen doen. We vullen nu deels aan vanuit NPO-middelen, maar als die straks wegvallen begint de zoektocht opnieuw.”

“Ik word er soms gek van, ik kan zoveel leuke andere dingen doen van al die tijd die ik kwijt ben aan verantwoordingen”.

Zoals eerder genoemd is voor de geschouwde scholen de subsidie voor Dagprogrammering niet toereikend om al hun ambities waar te maken. Maar met de nodige creativiteit en het aanwenden van andere potjes, met name NPO-gelden, lukt het de scholen uiteindelijk wel om een programma samen te stellen waar ze achter staan. Hoe dan ook is het een flinke puzzel en kost het de scholen veel tijd om het aantal uren per leerling rond te krijgen. Het verantwoorden van Dagprogrammering ervaren de scholen als een nog grotere opgave, doordat de verschillende subsidiestromen naast elkaar worden ingezet en lesroosters en aantal deelnemers niet elke week hetzelfde zijn. Die verantwoording krijgen ze uiteindelijk wel voor elkaar, maar kost (te) veel tijd.

Bovendien maken de geschouwde scholen zich zorgen over de continuïteit van hun opzet en invulling van Dagprogrammering. Als andere, vaak tijdelijke subsidiestromen wegvallen kan de uitvoering niet op dezelfde voet doorgaan. Het risico is dan dat wat afgelopen jaren zorgvuldig is opgebouwd afbrokkelt en de energie terug zal lopen.

Een terugkerend geluid op de geschouwde scholen is verder dat de kaders van Dagprogrammering soms knellen. In het primair onderwijs blijkt het vooral ingewikkeld om de 10 uur extra per leerling te waarborgen. Maar belangrijker nog is dat men de meerwaarde hiervan in twijfel trekt: *“Voor de ene leerling is die 10 uur heel goed, maar voor de andere duurt daardoor de schooldag te lang en zorgt het voor overprikkeling.”* De wens wordt uitgesproken voor meer flexibiliteit en maatwerk in inzet van intensivering en extensivering: *“Voor gelijke kansen moet je ongelijk onderwijs bieden.”*

Meerdere geschouwde scholen geven het signaal af graag meer vrijheid en vertrouwen te krijgen in het besteden van de budgetten, om nog meer waarde te creëren. Wat nodig is en wat werkt verschilt van school tot school. Op basis van de ervaringen zouden zij dan net wat andere accenten willen leggen, met als meest gehoorde kernpunten: meer activiteiten onder schooltijd, minder na schooltijd, intensivering ook voor groep 3 tot en met 8.

6. Conclusies en aandachtspunten

6.1 Conclusies

In dit hoofdstuk trekken we op basis van de onderzoeksvragen conclusies. Uiteraard zijn ook deze conclusies gebaseerd op de zes uitgevoerde schouwen. We weten niet in hoeverre ze algemeen geldend zijn voor alle Dagprogrammeringsscholen.

1. Hoe verloopt de uitvoering van de Dagprogrammering (het proces)?

Op de zes geschouwde scholen verloopt de Dagprogrammering, soms na aanvankelijke problemen, over het algemeen goed. We zien op deze zes scholen een duidelijke visie van de schoolleiding, enthousiasme bij het team en een praktische uitvoering die meestal goed op poten staat. Er is op deze scholen dus een effectieve processtructuur.

De rol van de ondersteuner Dagprogrammering verschilt van af en toe meedenken tot het aansturen van externe aanbieders en het oplossen van concrete problemen.

De organisatie en uitvoering van de Dagprogrammering spelen zich met name af op en rond de school en haar directe samenwerkingspartners. Tussen hen worden rollen en taken op een effectieve manier verdeeld. Sommige geschouwde scholen vinden dat er meer verbinding zou kunnen zijn met andere initiatieven in de wijk of de stad, zoals bijvoorbeeld met Huizen van de wijk. Daarnaast kan de toeleiding naar sportclubs en cultuuractiviteiten in de wijk en de stad bijdragen aan talentontwikkeling en een doorgaande lijn. Op die manier kan een 'drietrapsraket' ontstaan: eerste kennismaking onder schooltijd, verdere kennismaking in Dagprogrammering en voor kinderen en jongeren die zich verder willen verdiepen de doorleiding naar sportclubs en kunstbeoefening e.d.

Onderlinge uitwisseling tussen de scholen die meedoen aan Dagprogrammering kan meerwaarde bieden door van elkaar te leren. De geschouwde scholen geven niet expliciet aan dat zij onderling uitwisselen, met uitzondering van 'Meesterlab'.

2. Hoe verloopt de inhoudelijke invulling van de Dagprogrammering (het programma)?

De zes geschouwde scholen verschillen in de inhoudelijke invulling van de Dagprogrammering. Op sommige scholen is het hele aanbod verplicht (geen keuzemogelijkheden), op andere bestaat het aanbod vooral uit keuzemogelijkheden en bij weer andere geschouwde scholen gaat het om een mix van beide. Dat heeft ook te maken met het verschil in deelnamedoelstelling in het po en het vo. Daarnaast wordt 'intensivering' ingezet in de groepen waarvoor dat mogelijk is in het kader van de subsidie.

De extra activiteiten voor Dagprogrammering hebben met name betrekking op Kunst en Cultuur, Sport en Bewegen en sociaal-emotionele ontwikkeling. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het verrijkingsdoel prevaleert. Dat wil niet zeggen dat er geen aandacht is voor de het vergroten van cognitieve vaardigheden, maar dat gebeurt met name in het po wat minder op een directe manier met activiteiten, zoals ook uit de Outputmeting Dagprogrammering blijkt¹⁴. In het VO lijkt meer aandacht te zijn voor cognitieve doelen, o.a. door het inzetten van huiswerkbegeleiding, extra mentoruren en/of een extra les Nederlands. Ook deze grotere nadruk op de cognitieve ontwikkeling zien we terug in de Outputmeting Dagprogrammering.

De zes geschouwde scholen verschillen onderling sterk in de mate waarin activiteiten bij alle drie de doelen passen. Datzelfde geldt voor het rekening houden met wensen en behoeften van

¹⁴ Wier, K. van der & Korfer, B (2022). *Outputmeting Dagprogrammering. Schoolperiode 30 augustus-december 2021*. Den Haag: Capae

ouders en leerlingen. De wensen van ouders spelen over het algemeen geen prominente rol. De geschouwde vo-scholen houden rekening met de wensen van leerlingen, onder de geschouwde po-scholen verschilt dat sterk.

3. Welke resultaten zien we bij kinderen die deelnemen aan de Dagprogrammering op de in de aanvraag geformuleerde doelstellingen van de Dagprogrammering en de gezamenlijke hoofddoelen van de Dagprogrammering?

Alle geschouwde scholen geven aan dat ze niet specifiek bijhouden wat de opbrengsten van de Dagprogrammering bij leerlingen zijn, maar dat ze overtuigd zijn van de meerwaarde ervan voor leerlingen op sociaal-emotioneel vlak, op het gebied van verrijking en soms ook op cognitief vlak. Ze vertellen daarbij dat de opbrengst van Dagprogrammering op leerlingniveau niet exclusief te 'meten' is, omdat ze veel meer dan dat doen op school en resultaten de opbrengst van het totale schoolbeleid zijn.

Wat betreft het verrijkingsdoel kunnen we constateren dat de leerlingen zowel in het verplichte als in het vrijwillige deel mee kunnen doen aan activiteiten waar ze anders niet of minder makkelijk mee in aanraking zouden komen. Op het gebied van cognitieve doelen hebben de scholen zelf de indruk dat leerlingen vooruitgaan, wat ze bijvoorbeeld terug zien in toetsresultaten. Maar tegelijk wijzen ze erop dat de exclusieve invloed van Dagprogrammering daarop moeilijk te meten is. Immers, het hele onderwijs is daarop van invloed. De scholen ervaren eveneens verbeteringen in de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen, maar welke verbetering dat is, verschilt per school. Zij noemen: een afname van gedragsproblemen, minder zorgleerlingen, beter samenwerken, meer zelfreflectie en flexibel omgaan met verschillende leraren. Voor elk van de drie doelen geldt uiteraard dat de (mogelijke) resultaten samenhangen met doelbewuste inspanningen per doel en in het vo ook afhangen van het aantal leerlingen dat deelnam aan activiteiten.

4. Welke andere factoren, naast de inzet vanuit Dagprogrammering, beïnvloeden waargenomen resultaten, doelen en uitvoering van Dagprogrammering?

De schoolsluitingen en –beperkingen in verband met de coronapandemie hebben een grote rol gespeeld en de resultaten beïnvloed, zowel positief als negatief. Voor een van de geschouwde scholen was het aanleiding om de aanbieders van verrijkingsactiviteiten – die door de lockdowns niet meer mogelijk waren – als extra handen in de klas in te zetten (dubbele dosis). Dat heeft zeer positief uitgekapt op de leerprestaties van veel leerlingen, geeft die school aan. Aan de andere kant horen we terug dat door de beperking van alle sociale activiteiten in coronatijd de sociaal-emotionele en mentale staat van leerlingen zijn gestagneerd of achteruit gegaan. Daarmee samenhangend hebben verschillende geschouwde scholen een deel van de NPO-middelen ingezet om Dagprogrammeringsactiviteiten te bekostigen, omdat ze niet uitkomen met het beschikbare budget voor de Dagprogrammering. Er zijn dus meer activiteiten in de Dagprogrammering uitgevoerd dan normaliter gebeurt en dat heeft positieve invloed op de waargenomen resultaten.

Uit gesprekken met leerlingen en ouders blijkt dat ook in Rotterdam Zuid de verschillen tussen gezinnen groot zijn. Sommige leerlingen doen al allerlei activiteiten na schooltijd, voor hen is de Dagprogrammering soms belemmerend voor hun andere activiteiten. De ouders maken dan soms gebruik van een vrijstelling, die bedoeld is voor kinderen die aan zinvolle naschoolse activiteiten meedoen, zoals huiswerkbegeleiding of die een kunst of sport beoefenen. Voor andere leerlingen is de Dagprogrammering juist een uitkomst, omdat zij anders niet met deze activiteiten in aanraking zouden komen.

5. Zijn er nog verbeteringen die de scholen zelf willen inzetten?

De verbeteringen die de geschouwde scholen noemen, zijn:

- meer afstemming tussen externe uitvoerders/externe vakleerkrachten en de groepsleerkrachten/docenten;
- meer communicatie met en betrokkenheid van ouders;
- meer mogelijkheden voor maatwerk, zowel op school- als leerlingniveau, dus ruimere kaders;
- hogere projectfinanciering.

6. Zijn de randvoorwaarden daarvoor ingevuld?

Het afstemmen tussen externe vakleerkrachten en groepsleerkrachten/docenten kost tijd (en dus geld). Door personeelstekorten en werkdruk is de tijd er vaak niet. Deze randvoorwaarde is dus niet ingevuld en is ook niet één-twee-drie in te vullen.

Wat betreft meer communicatie met ouders: dat is een aandachtspunt dat al langere tijd speelt en door de coronamaatregelen urgenter is geworden. Ouders konden een tijd lang de school niet in, dus ouderactiviteiten hebben op een laag pitje gestaan. Nu willen scholen dat weer oppakken, maar de werkdruk en het lerarentekort zijn belemmerend. Sommige scholen willen in het Dagprogrammeringsplan expliciet communicatie met ouders opnemen.

In welke mate en op welke locaties meer maatwerk en meer projectfinanciering mogelijk zijn, is aan de stuurgroep CZ.

7. Welke extra verbeterstappen zijn gewenst?

Belangrijke algemene voorwaarden voor succesvolle innovaties zijn: sterk leiderschap, een duidelijke visie en een aanpak die past bij de doelen. Daarnaast zijn de kwaliteit van de professionals, afstemming tussen groeps- en vakleerkrachten en een verbinding tussen het reguliere programma en de extra activiteiten essentieel bij interventies zoals Dagprogrammering. Tijdens de schouwen zien we op de zes scholen sterk leiderschap bij de schoolleiding. Dat blijkt uit een duidelijke visie op wat kinderen nodig hebben en het zoeken van daarbij passende activiteiten, motiveren van het team en het verbinden van vakleerkrachten en het reguliere team (zie ook paragraaf 6.1) en een team dat goed weet wat ze met de Dagprogrammering wil. Dat is een belangrijk succesvoorwaarde: een sterke positionering van Dagprogrammering in de missie van de school en in de visie op onderwijs en leren. Vanuit dergelijke leidende principes kiezen scholen op welke manier ze Dagprogrammering vorm willen geven. Daaruit kunnen dan ook verschillende keuzes per school ontstaan. Zo kiest een geschouwde VO-school ervoor om een deel van de uren verplicht voor iedereen onder schooltijd in te vullen en een deel als keuzeoptie na schooltijd aan te bieden. Een geschouwde PO-school vindt zes uur extra onder schooltijd met een vast team en vier uur na schooltijd met wisselende vakleerkrachten het meest bij de visie van de school passen. Een andere geschouwde PO-school wil juist alleen met vaste vakleerkrachten werken die aan alle groepen lesgeven. Daarmee hangt ook samen dat de school de vakleerkrachten als een deel van het team ziet en ze uitnodigt voor teambijeenkomsten en studiedagen.

Niet alles wat wenselijk is, is haalbaar. Het is al eerder voorbijgekomen: werkdruk, lerarentekorten en de gevolgen van de coronamaatregelen trekken momenteel een zware wissel op scholen. Voor sommige scholen is bovendien de huisvesting een belemmerende factor. Zij willen bijvoorbeeld dat Dagprogrammering in de school plaatsvindt in goed geoutilleerde lokalen, maar daarvoor ontbreekt ruimte en geld. De kwaliteit van vakleerkrachten is een belangrijk aandachtspunt voor veel van de geschouwde scholen, maar soms is men al blij als alle uren gevuld kunnen worden. Afstemming tussen het reguliere en het extra aanbod is eveneens een wens van veel scholen, maar niet altijd goed te realiseren.

8. De doelstelling is dat 33% van de leerlingen in het vo deelneemt aan het programma, komt Dagprogrammering terecht bij de leerlingen die dat het meest nodig hebben?

Op dit moment wordt het percentage van 33% deelnemers niet bereikt op de geschouwde VO-scholen. Naar hun eigen schatting is het leerlingbereik bij facultatieve naschoolse activiteiten 15 tot 20 procent. De VO-scholen zetten vooral in op het stimuleren van deelname, waarbij leerlingen zelf de keuze hebben in of en waar ze aan meedoen (buiten de eventuele verplichte extra uren). De scholen hebben daardoor onvoldoende zicht op of die leerlingen meedoen die het het hardste nodig hebben.

9. De Dagprogrammering moet in het VO veel meer concurreren met andere nuttige bezigheden, zoals huiswerk, sport en baantjes. Hoe zorgen we dat de deelname vergroot wordt, zonder de andere nuttige vrijetijdsbesteding in gevaar te brengen?

Veel leerlingen hebben het druk: ze gaan al naar sport of muziekles, hebben bijbaantjes, soms lange schooldagen en ze willen ook hun vrienden ontmoeten (live of online). Dat geldt echter niet voor alle leerlingen in gelijke mate: in de onderbouw zijn logischerwijs gezien hun leeftijd minder leerlingen met bijbaantjes, maar wordt er vaker na schooltijd gesport dan in de bovenbouw, niet alle leerlingen doen alle genoemde activiteiten na schooltijd en dat doen ze ook niet elke dag. Hoe kunnen de Dagprogrammeringsactiviteiten zowel qua inhoud als timing goed aansluiten op de wensen en mogelijkheden van leerlingen? Dat is niet zo eenvoudig. De momenten waarop leerlingen met andere zaken bezig zijn, verschillen per leerling: de een sport op maandag, de ander op dinsdag en de volgende heeft een bijbaan op zaterdag. Er is dus geen 'beste moment' om activiteiten aan te bieden die alle leerlingen bereiken. Een school zou er dan voor kunnen kiezen om activiteiten te organiseren voor de leerlingen die juist na schooltijd weinig te doen hebben, zodat zij optimaal kunnen profiteren van het extra aanbod. Daarvoor is een inventarisatie onder leerlingen nodig, bijvoorbeeld door de mentor. Er dient dan wel voor gewaakt te worden dat het aanbod en daarmee de leerlingen geen stigma krijgen.

Het rekeninghouden met de wensen van leerlingen is iets wat de leerlingen zelf ook naar voren brengen als motiverende factor om aan activiteiten mee te doen. Dat kan bijvoorbeeld door gesprekken in mentorlessen en door het uitzetten van een vragenlijst. Er kan dan ook meteen gevraagd worden naar redenen om niet mee te doen, zodat ook daar rekening mee gehouden kan worden. Een andere optie, die veel bijstand krijgt van betrokkenen in en rond de geschouwde scholen, is om de activiteiten die de school cruciaal acht voor alle leerlingen op te nemen in het reguliere lesprogramma. Dat kan door de lestijden iets te verruimen of het aantal verplichte uren uit te breiden.

10. Voor PO en VO: er is in het VO gekozen voor uitbreiding van het aantal uren (extensivering), hoe verhoudt zich dat qua opbrengsten tot het intensiveren? In het PO kunnen scholen voor de groepen 1 en 2 kiezen voor intensivering, hoe verhoudt zich dit qua opbrengsten tot het extensiveren?

Uit de schouwen blijkt dat een deel van de po-scholen liever over zou gaan tot intensivering voor de hele school of dat in elk geval graag deels zou willen doen. Het is dan van belang om voor ogen te houden dat intensiveren en het bieden van extra verrijkingsuren verschillende doelen kunnen dienen. Voor het aanbod kan intensiveren betekenen dat er meer aandacht uit zal gaan naar het versterken van cognitieve vaardigheden binnen de bestaande lessen (meer handen in de klas, kleinere groepen, tutoring) en minder naar verrijking. Op de twee vo-scholen speelt de wens tot intensiveren niet.

6.2 Aandachtspunten

Op basis van schouwen bij een klein deel van de Dagprogrammeringsscholen, kunnen we geen voor alle scholen geldende aanbevelingen doen. Wel zien we een aantal punten waarvan we denken dat ze belangrijk zijn om mee te nemen in de gesprekken over en plannen voor de Dagprogrammering. Deze punten bespreken we hier.

Verkennen van mogelijkheden tot maatwerk

In deze ronde schouwen hebben we zes scholen met Dagprogrammering bezocht, met elk een duidelijke visie op de Dagprogrammering en een duidelijk doel voor ogen wat ze er mee willen bereiken. De uitvoering gaat soms met vallen en opstaan, waarbij steeds naar nieuwe evenwichten gezocht moet worden. Valkuilen zijn er bijvoorbeeld als het gaat om de kwaliteit van het externe aanbod (sluit het wel of niet aan bij de kinderen op school en hun behoeften en bij de visie en regels op school) en de pedagogisch-didactische vaardigheden van de externe vakleerkrachten. Ook de deelname van vo-leerlingen is een factor om rekening mee te houden; zij maken soms al lange schooldagen en hebben andere activiteiten na schooltijd waardoor er lang niet altijd tijd en zin is voor extra aanbod vanuit school. En uiteraard heeft juist ook in de Dagprogrammering de coronapandemie een versturende rol gespeeld. De Dagprogrammeringsscholen hebben dus voortdurend te maken met veranderende omstandigheden en het zich daaraan aanpassen en hebben behoefte aan ruimte om de Dagprogrammering zo in te richten dat het past bij de situatie op de school en in de buurt. Dat knelt soms met een Dagprogrammeringskader dat bij de start weloverwogen is opgesteld, maar in principe gedurende langere tijd vast staat. Tegelijkertijd biedt een vaststaand kader ook houvast. Er is nagedacht over de kaders, je weet waar je aan toe bent en waar je in elk geval naar moet streven. Onderwijsprofessionals weten immers maar al te goed hoe frustrerend het is om met steeds veranderende regels te moeten werken.

Maar omdat wat meerwaarde heeft per school én per leerling kan verschillen, is ruimte voor ongelijke aanpak bij ongelijke scholen van belang. Het is dus zoeken naar evenwicht: in hoeverre staat het Dagprogrammeringskader echt volledig vast en in hoeverre kun je daarbinnen toch zoeken naar maatwerk per school of die ruimte als school gewoon nemen?

Werken vanuit visie

Met de Dagprogrammering worden verschillende doelen nagestreefd. Het zet zowel in op verrijking als op verbetering van leerprestaties. Hoewel vaak benoemd wordt dat bij leerlingen die meer verrijking krijgen ook de leerresultaten verbeteren, is dat verband niet zomaar één-op-één te leggen. Ook in de praktijk van de activiteiten zien we dat er niet altijd een logische verbinding is tussen de verrijkingsactiviteiten en de meer cognitief gerichte activiteiten. Beide doelen komen dan los van elkaar staan. In de beeldvorming maakt dat het lastig: waar is de Dagprogrammering precies voor? Veel ouders in de focuswijken op Zuid geven voorrang aan aandacht voor leerprestaties, terwijl andere ouders en ook scholen juist het belang van verrijking hier benadrukken. Het verdient aanbeveling hier aan de voorkant helder over te zijn. Goed leiderschap helpt daar, zoals bij alle processen, bij, weten we uit onderzoek. Ook in de schouwen zien we dat directeurs/managementteams met een duidelijke visie de Dagprogrammering weten in te zetten voor het bereiken van de bij die visie passende doelen.

Kwaliteit van de (vak)leerkrachten

Uiteindelijk staat of valt het Dagprogrammeringsaanbod met de kwaliteiten van man of vrouw voor de groep, of dat nou een reguliere groepsleerkracht is of een (ingehuurde of externe) vakleerkracht. De geschouwde scholen en aanbieders van activiteiten zijn zich daarvan bewust, en zij hebben ook ervaren dat het aanbod niet goed loopt als de uitvoerders van activiteiten inhoudelijk of pedagogisch-didactisch onvoldoende met de doelgroep uit de voeten kunnen, maar ook als ze bijvoorbeeld een heel andere visie op het omgaan met de groep hebben dan op school gangbaar is. Het is dus van belang dat er van tevoren goede afstemming is tussen scholen en aanbieders over inhoud, aanpak maar bijvoorbeeld ook de gangbare regels en afspraken op de school. Daarnaast komt het de kwaliteit van het aanbod ten goede als de aanbieders van activiteiten ook investeren in de kwaliteiten van de personen die de activiteit uitvoeren. In een tijd van personeelstekorten is dat een hele uitdaging, zowel wat betreft externe vakleerkrachten als de reguliere groepsleerkrachten. Waar in eerdere onderzoeken is benoemd dat leerkrachten niet op Zuid willen werken vanwege de Dagprogrammering horen we nu juist ook dat de Dagprogrammering goed en gemotiveerd personeel aantrekt, juist omdat er iets extra's of iets anders van je verwacht wordt. Mogelijk is dat het effect van sollicitatieprocedures waarin specifiek voor (vak)leerkrachten in de Children's Zone geworven wordt, en kan overwogen worden om dat te gaan doen.

De hoogte van de uurprijs

De vergoeding die de scholen voor de Dagprogrammeringsactiviteiten krijgen, vinden de geschouwde scholen te laag. Ze gebruiken verschillende 'potjes' om de financiering van de activiteiten rond te krijgen. Met name de NPO-middelen helpen daarbij, maar deze zijn niet structureel. Om een kwalitatief goed extra aanbod te kunnen organiseren is dus een hoger bedrag per leerling per uur nodig, of er moeten -goedkopere- alternatieven gevonden worden voor het aanbod dat de scholen nu hebben.

Tot slot

We kunnen constateren dat de schouwen met veel enthousiasme door de betrokkenen zijn uitgevoerd. Op de scholen heerste een open houding waardoor het schouwpanel een goed beeld kon krijgen van meerdere aspecten van de school. De schouwpanelleden (bestaande uit schooldirecteuren, bestuursmedewerkers, medewerkers van NPRZ en van de gemeente Rotterdam en twee onderzoekers) toonden zich belangstellend en stelden open en geïnteresseerde vragen. De betrokkenen leerden over en weer van elkaar en deden nieuwe inzichten op. Wel vroegen de schouwdagen behoorlijk wat tijd van de geschouwde scholen en de panelleden.

We constateren dat de nu geschouwde scholen allemaal een duidelijke visie hebben op onderwijs en wat ze met leerlingen willen bereiken, en dat ze de Dagprogrammering hebben ingezet voor het verwezenlijken van die visie en doelen. Sterk leiderschap en een weloverwogen aanpak zijn daar kenmerken bij. Het is lastig om met zes van de 43 Dagprogrammeringsscholen in po en vo die nu zijn bezocht tot een overkoepelend beeld te komen, waardoor de resultaten van de schouwen en de beantwoording van de onderzoeksvragen vooral als voorlopige resultaten moeten worden gezien.

Bijlage 1: Onderzoeksaanpak

Het plan van aanpak bestaat uit de volgende onderdelen:

- Schouwintentie: met welke insteek vindt de schouw plaats
- Schouwrollen: wie heeft welke rol bij de schouw
- Schouwwerkwijze: welke stappen worden gezet van voorbereiding tot rapportage

Dit voorstel hebben we besproken in een startgesprek met de begeleidingscommissie en in de stuurgroep CZ en het plan van aanpak op basis daarvan bijgesteld.

Schouwintentie

De stuurgroep CZ heeft aangegeven te willen reflecteren op de Dagprogrammering door middel van een Schouw. Letterlijk: een bezichtiging. De vraag is welke lading je aan zo'n bezichtiging mee wilt geven. In de rechtspraak is een schouw een bezichtiging door de rechter op de plaats van delict. Ook Rijkswaterstaat kent schouwen: een visuele inspectie waarbij wordt vastgesteld of de waterwerken geen mankementen vertonen. DSP-groep voert regelmatig buurtschouwen uit, waarbij de onderzoekers samen met stakeholders parken, pleinen, uitgaansgebieden en/of OV-locaties scannen op sociale veiligheidsaspecten.

In alle gevallen bestaat de schouw uit een beschrijving in combinatie met een beoordeling, maar de focus hierbij kan verschillen. In de schouw op de Rotterdamse scholen met Dagprogrammering ligt de nadruk op een bezichtiging ('visuele inspectie') met een beschrijving van de stand van zaken (dit is wat de scholen doen, dit zijn de resultaten en dit zijn de verbeterpunten die zij zelf ervaren), nadrukkelijk bedoeld om van te leren: passen de activiteiten bij de doelen, valt (op basis van ervaringen en onderzoek) te verwachten dat de uitgevoerde activiteiten en de uitvoeringscondities leiden tot de beoogde resultaten en effecten en welke verbeterpunten zijn daaruit af te leiden? Tot slot vinden we het belangrijk dat de schouw de scholen ook inspireert tot versterking en verbetering van de Dagprogrammering.

De vraag naar effecten en resultaten en de mate waarin die toegeschreven kunnen worden aan de Dagprogrammering laat zich niet eenduidig beantwoorden. Dagprogrammering wordt ingezet in een bredere context, waarin ook tal van andere factoren bepalen hoe leerlingen zich ontwikkelen. Met andere woorden: de schouw is *niet* bedoeld om een directe, objectieveerbare relatie tussen de inzet van Dagprogrammering en de opbrengsten hiervan aan te tonen, maar we kunnen wel toetsen in hoeverre die relatie *aannemelijk* is. Dat doen we door met een beknopte planevaluatie vooraf de beleidslogica achter het instrument Dagprogrammering te expliciteren. Dit houdt in dat we op basis van literatuur en beleidsdocumenten in combinatie met input van betrokkenen inzichtelijk maken hoe de uitvoeringspraktijk eruit dient te zien om in theorie effectief te kunnen zijn en welke randvoorwaarden en condities hierop van invloed zijn. Vanuit die beschrijving stellen we de indicatoren vast waarmee we het proces en de resultaten van Dagprogrammering op de scholen kunnen waarderen: het kwaliteitskader.

Op deze manier zorgen we ervoor dat bij de schouw op de scholen alle relevante aspecten aan bod komen. Op basis van documenten van de school en gesprekken met betrokkenen (diverse medewerkers, ouders en leerlingen) brengen we samen met het schouwpanel in kaart hoe een school scoort op deze aspecten c.q. indicatoren en waarom. Dat brengt ook mogelijke aangrijpingspunten voor verbetering in beeld. Bij het interpreteren van de verzamelde informatie helpt intersubjectiviteit bij het aannemelijk maken van de relatie tussen activiteiten, doelen en

opbrengsten: als alle betrokkenen dezelfde elementen benoemen geeft dat meer houvast dan wanneer hun interpretatie sterk uiteenloopt.

Schouwrollen

De schouwen worden uitgevoerd door het schouwpanel. In dat panel hebben de onderzoekers van Sardes en DSP-groep vanuit hun onafhankelijke, objectieve rol de leiding bij het schouwen: we maken het schouwprotocol (in afstemming met de begeleidingscommissie), stellen de hoofdvragen, bewaken de tijd en de sfeer en zorgen voor verslaglegging. De leden van het schouwpanel luisteren mee en stellen aanvullende en/of verdiepende informatieve vragen.

Voorafgaand aan de schouwen verzamelen we relevante documentatie per school en voeren daar een eerste analyse op uit. Die analyse geeft al een eerste beeld van de sterke en zwakke plekken in de uitvoering van de Dagprogrammering op een school. Op de schouwdag zelf gaan we op gestructureerde wijze in gesprek met de betrokken personen op de geselecteerde scholen. Hiertoe maken we gebruik van interviewformats en kijkwijzers, waarmee we er zorg voor dragen dat tijdens de gesprekken alle onderwerpen aan bod komen. Uiteraard vragen we zo nodig door, als blijkt dat er nog te weinig verheldering is. Ook de verslaglegging is in handen van de onderzoekers.

Om de bezoeken goed en voor iedereen prettig te laten verlopen én (dus) zoveel mogelijk concrete en relevante informatie te kunnen verzamelen, is een veilige en open sfeer van belang. Zeker als een of enkele medewerkers, ouders of leerlingen van de school tegenover een uitgebreid panel komt te zitten. We organiseren daarom voorafgaand aan de schouwen een online startbijeenkomst voor de leden van het schouwpanel om afstemmen hoe we te werk gaan, welke sfeer we willen creëren en om het schouwprotocol te bespreken. Dat doen we – gezien de krappe tijdsplanning- eind augustus. Om de schouwen goed te laten verlopen is het noodzakelijk dat de leden van het schouwpanel hierbij aanwezig zijn.

Schouwwerkwijze

Om de schouwen goed, vergelijkbaar en efficiënt uit te kunnen voeren stellen we de volgende stappen voor.

1. Voorbereiding

a. Startgesprek

Zoals aangegeven zijn we het traject begonnen met een uitgebreid startgesprek in de vorm van een werkbijeenkomst met de begeleidingscommissie. In deze werkbijeenkomst hebben we het hele concept plan van aanpak doorgelopen, inclusief de onderzoeksvragen. Na deze werkbijeenkomst hebben we het definitieve plan opgesteld, inclusief een aangepaste begroting.

b. Selectie van scholen

Op basis van eerdere onderzoeken, ervaringen van betrokkenen en eventueel door de begeleidingscommissie gewenste criteria, heeft de gemeente een selectie van scholen gemaakt die we benaderd hebben om deel te nemen aan een schouw. Gezien de vertraging in het toekenningsproces, was hierbij enige haast geboden, om de afspraken voor direct na de zomervakantie nog voor de zomervakantie te kunnen plannen.

c. Uitvoeren planevaluatie, uitmondend in schouwprotocol (incl. indicatorenset) en rapportageformat

In afstemming met de begeleidingscommissie stellen we een schouwprotocol en bijbehorend rapportageformat (zie ook: 3a) op. Een dergelijk protocol en format zijn van belang om er voor te zorgen dat overal dezelfde aspecten aan de orde komen, de schouwen op alle scholen hetzelfde verlopen en niet afhankelijk zijn van verschillen en toevallige omstandigheden op scholen. Uiteraard is er wel ruimte om door te vragen op bepaalde elementen en hoofdvragen, passend bij de specifieke situatie op een school, zodat daaraan recht kan worden gedaan.

In aanloop naar het schouwprotocol voeren we een beknopte planevaluatie uit op basis van relevante overkoepelende documentatie over de Dagprogrammering. Zo ontrafelen we de beleidslogica achter het instrument Dagprogrammering. Het resultaat is een korte beschrijving van de beleidslogica, uitmondend in een set van indicatoren c.q. factoren, waarvan in literatuur en op basis van ervaringen elders is vastgesteld dat zij de uitvoeringspraktijk van de Dagprogrammering bevorderen dan wel belemmeren. Zo weten we bijvoorbeeld dat een duidelijke inhoudelijke relatie tussen het reguliere curriculum en extra activiteiten tot meer resultaat leidt, dat activiteiten met een duidelijke taalcomponent samenhangen met opbrengsten op taalniveau en dat sterke inhoudelijke en didactische competenties van de uitvoerende professional een belangrijke succesfactor vormen. Een op deze manier verkregen indicatorenset vormt de basis van het schouwprotocol en bijbehorend rapportageformat.

In het schouwprotocol wordt verder in elk geval opgenomen:

- De te bevragen geledingen per school
- De te stellen hoofdvragen per geleding
- Het format voor verslaglegging

We werken met een basis-protocol dat we vervolgens aanpassen in een versie voor het basisonderwijs en een voor het voortgezet onderwijs.

2. Uitvoering

a. Documentanalyse per geselecteerde school

Voorafgaand aan de daadwerkelijke schouw op de scholen vragen we – eventueel via de coördinatie Dagprogrammering – documenten per geselecteerde school op. Het gaat dan in elk geval om de jaarprogramma's van maximaal de afgelopen drie jaar (dus ook voorafgaande aan de coronamaatregelen), en indien aanwezig onderliggende documenten waarin doelen, uitgangspunten, aanpak, uitvoering, inclusief uitvoeringsorganisaties, en deelname beschreven zijn. Ook bestuderen we de website van de school, het schoolplan en informatie op Scholen op de Kaart. Per school bundelen we de beschikbare informatie in het rapportageformat (zie ook 3a), zodat voorafgaand aan het schoolbezoek duidelijk is welke informatie al aanwezig is en waar de belangrijkste vragen en witte vlekken zitten.

b. Vier schouwen op basisscholen

De schouwen op de basisscholen voeren we met het schouwpanel uit op basis van het betreffende schouwprotocol. De onderzoekers van Sardes en DSP-groep leiden de gesprekken. Hierbij is het belangrijk een sfeer op te bouwen waarin duidelijk is dat het niet gaat om verantwoording, maar om leren en zoeken naar mogelijkheden om het beter te doen. Na afloop maken we een verslag volgens het format dat is opgenomen in het schouwprotocol. Daarna sturen we het ter aanvulling naar de leden van het schouwpanel en vervolgens ter controle van feitelijke onjuistheden naar de directeur van de betreffende school.

Op voorhand gaan we ervan uit dat in elk geval de volgende geledingen gesproken worden:

- Directie met intern begeleider, samen met de ondersteuner Dagprogrammering

- Een selectie van leerkrachten en onderwijsassistenten
- Eventueel een vertegenwoordiger van het schoolzorgteam/zorgcoördinator
- Een selectie van aanbieders van Dagprogrammeringsactiviteiten, zowel ontwikkelaars als uitvoerende leerkrachten/docenten
- Een selectie van leerlingen*
- Een selectie van ouders*

Deze uitgebreide selectie leidt er toe dat we vanuit verschillende hoeken informatie over de Dagprogrammering krijgen, waardoor een breed en zuiver (zie eerder: intersubjectief) beeld ontstaat. Om het praktisch hanteerbaar te maken gaan we per schouw uit van maximaal één (school)dag, waarin we alle betrokkenen spreken. Om dit goed in te kunnen plannen werken we vanuit Sardes en DSP-groep met meerdere onderzoekers, die samenwerken in een hecht projectteam. Onze interne projectstructuur zetten we zodanig op dat de verschillende onderzoekers duidelijk worden aangestuurd en voortdurend met elkaar uitwisselen en van elkaars werkzaamheden en bevindingen op de hoogte zijn.

**Over het bevragen van ouders en leerlingen*

Ouders en leerlingen vormen een lastige groep om te betrekken bij onderzoek. Gezien de achtergrond van de ouders en leerlingen in Rotterdam Zuid is een laagdrempelige aanpak cruciaal. Een 'bevraging' door een panel zal door de meeste ouders en leerlingen niet als laagdrempelig ervaren worden. Ook weten we dat het uitzetten van vragenlijsten onder ouders en leerlingen vaak tot weinig respons van ouders leidt en veel tijd van leerkrachten vraagt bij het laten invullen van de vragenlijsten door leerlingen.

Daarom stellen we een 'wandelingenbenadering' voor, waarin ouders en leerlingen vooral informeel worden aangesproken. In eerdere onderzoeken hebben we hier positieve ervaringen mee opgedaan. Op deze manier ontstaat geen representatief maar wel een indicatief beeld van de ervaringen van ouders en leerlingen. Voor het schouwprotocol vraagt dit onderdeel om een flexibele invulling, dat past bij de school, de ouders en de leerlingen. We stemmen vooraf per school af welke benaderingswijze de voorkeur heeft. Opties zijn onder andere:

- klassikaal gesprek met leerlingen een aantal groepen;
- groepjes leerlingen worden even uit de klas gehaald voor een groepsgesprek;
- voor VO: groepjes leerlingen informeel aanspreken tijdens de pauzes op het schoolplein of in de kantine;
- ouders van tevoren uitnodigen voor een groepsgesprek bijvoorbeeld via een oudercontactpersoon die ook bij het gesprek aanwezig is;
- groepjes ouders aanspreken in de Ouderkamer (indien aanwezig);
- aansluiten bij een ouderactiviteit.

Het zal, in overleg met de school, doorgaans om een combinatie van methoden gaan. Daarbij is het voor een veilige sfeer van belang dat het schouwpanel niet te groot is. De voorkeur gaat er naar dat deze gesprekken worden gevoerd door de onderzoekers en hooguit een of twee andere leden uit het schouwpanel.

c. Twee schouwen op VO-scholen

De schouw op de VO-scholen wordt op dezelfde manier voorbereid en uitgevoerd als op de basisscholen, nu met het schouwprotocol voortgezet onderwijs als leidraad. Hier denken we aan de volgende te spreken geledingen, mede afhankelijk van de inzet van de Dagprogrammering (voor welke doelgroep bijvoorbeeld):

- Directie met eventueel afdelingsleider(s) en de ondersteuner Dagprogrammering
- Een selectie van docenten

- Eventueel een vertegenwoordiger van het schoolzorgteam/zorgcoördinator
- Een selectie van aanbieders van Dagprogrammeringsactiviteiten
- Een selectie van leerlingen (en ouders: zie ook risicoanalyse)

3. Afronding

Overkoepelende rapportage

De eindopbrengst is een overkoepelende rapportage waarin we de onderzoeksvragen op geaggregeerd niveau beantwoorden. In deze rapportage zijn afzonderlijke scholen en schoolbesturen niet herkenbaar. Naast een beschrijving van de uitkomsten en de beantwoording van de onderzoeksvragen, nemen we ook een samenvatting op die los van de rapportage kan worden gelezen door bijvoorbeeld gemeenteraadsleden, schoolbesturen, aanbieders van activiteiten en andere geïnteresseerden. Indien gewenst kunnen we deze samenvatting ook opleveren in de vorm van een infographic. Een concept van de rapportage leggen we voor aan de opdrachtgever en de begeleidingscommissie. Na bespreking van het concept maken we het rapport definitief. Indien gewenst geven we een presentatie aan de opdrachtgever, begeleidingscommissie en andere relevante betrokkenen.

Bijlage 2: Schouwprotocollen po en vo

Schouwprotocol po

Naam school (PO)	
Geraadpleegde documenten	
Respondenten (functie)	

Invulinstructie

Noteer per onderdeel (rij) met korte bullets wat je hierover uit zowel de documenten als de gesprekken haalt. Alleen waar relevant vermeld je erbij vanuit welke bron of respondentengroep een bullet komt. Dat zal bij 'Doelen' vermoedelijk niet nodig zijn, maar bij 'Organisatie' mogelijk wel (bijv. ouders spreken zonder uitzondering van een 'uitstekende organisatie', maar voor de uitvoerders zijn er veel zaken onduidelijk, zoals planning)

Doelen - Wat wil de school specifiek bereiken met Dagprogrammering? doelen op leerlingniveau op schoolniveau in de samenwerking met partners	
Uitgangspunten - Vanuit welke (onderwijskundige) visie wordt Dagprogrammering ingezet? Wat zijn de onderliggende uitgangspunten? Bijv.: verbinding reguliere-extra activiteiten, taalcomponent extra activiteiten, randvoorwaarden (waaronder geen extra belasting voor leerkrachten, samenwerken met bekende partners, andere locatie school, betrokkenheid ouders etc.)	
Aanpak en uitvoering - Hoe is Dagprogrammering vormgegeven voor welke groepen? Volgens welk rooster? - Welke activiteiten? - Welke materialen, methodes, menskracht en samenwerkingspartners worden ingezet? - Hoe wordt rekening gehouden met wensen en behoeften van de leerlingen en de behoeften en mogelijkheden van ouders bij de samenstelling van het aanbod? - Zijn er grote verschillen met het aanbod in de startperiode? Waarom?	
Organisatie Dagprogrammering - Hoe wordt de organisatie ervaren? - Is de processtructuur effectief? - Is de rolverdeling voor alle partijen helder en werkbaar? School, schoolbestuur, wijk Programmabureau, evt. anderen? - Welke overlegvormen zijn er? Voor wie? - Hoe worden de ondersteuners Dagprogrammering ingezet? - Wat is de verbinding tussen Children's Zone en NPRZ, en de scholen en schoolbesturen?	
Inhoudelijke invulling	

- Worden naast de gedocumenteerde invulling van de Dagprogrammering nog andere activiteiten ingezet? - Past de invulling bij de hoofddoelen van de Dagprogrammering en bij de eventueel aanvullende doelen van de school zelf? - Welke (kwaliteits)criteria hanteren jullie/het bestuur bij de keuze voor uitvoeringsorganisaties in het algemeen? Welke (kwaliteits)criteria hanteren jullie/het bestuur bij de selectie van uitvoerende professionals (inhoudelijke kennis en ervaring van eigen vak en van taalontwikkeling; ped.-didactische kennis en ervaring; organisatorisch) - Hoe worden de behoeften en wensen van ouders en kinderen meegenomen in de inhoudelijke invulling?	
Leerlingen -Kun je een paar voorbeelden geven van de extra lessen? Ouders en leerlingen -Als jezelf/ je kind goede ideeën hebt over wat je in de extra lessen wilt doen, wordt daar dan naar geluisterd?	
Resultaten - welke resultaten ervaren jullie op cognitief, sociaal-emotioneel, executief en/of motorisch vlak? -Hoe worden resultaten bijgehouden (worden mening van ouders en lln. nagegaan) ? - Wat zijn de resultaten op de doelen in de aanvraag? - Wat zijn de resultaten op de hoofddoelen van Dagprogrammering? - Worden inderdaad alle leerlingen bereikt? - Zijn er bijkomende /onvoorziene resultaten?	
Leerlingen en ouders Wat leer je van deze lessen/wat leert je kind van deze lessen?	
Andere invloeden op de resultaten, doelen en uitvoering - Landelijke factoren zoals lockdowns, NPO-middelen - Lokale factoren, zoals initiatieven in de wijk, zomertalentprogramma's - Persoonlijke factoren zoals thuissituatie, motivatie	
Verbeterpunten , Succesfactoren & belemmerende factoren - Welke verbeteringen wil de school inzetten? - Wat zien de stakeholders als verbeterpunten? - Welke belemmerende factoren spelen hierin een rol? - Wat is nodig aan randvoorwaarden e.d. om de gewenste verbeteringen door te voeren? - Wat gaat (opvallend) goed en moet worden vastgehouden? Waar is men trots op? - Wat is cruciaal voor wat goed gaat en voor de behaalde resultaten? Wat verklaart de successen? -Welke factoren zijn juist niet helpend?	
Leerlingen en ouders - Wat vind je leuk of goed aan de extra lessen? Waarom? - Wat kan nog beter?	
Werving en selectie, deelname - Hoe worden de leerlingen geselecteerd? Mogen ze zelf kiezen of worden ze ingedeeld? Bij indeling: waarom? - Hoe worden leerlingen en hun ouders geïnformeerd over het aanbod? - Hoe wordt gereflecteerd op de indeling?	

Leerlingen en ouders - Mag je zelf/je kind kiezen waar je aan mee doet? Zo ja: Hoe weet je wat je moet kiezen? - Zo nee: wat vind je daarvan?	
Intensivering voor groepen 1 en 2 - Heeft de school gekozen voor intensivering in de groepen 1 en 2? Zo ja, hoe bevalt deze intensivering? - Hoe kijkt men naar intensivering versus extensivering? Wat zou meer opbrengst geven en waarom? <i>Intensivering = extra menskracht tijdens de schooluren, extensivering = langere schooldag(en).</i>	
Overige punten	

Schouwprotocol vo

Naam school (VO)	
Geraadpleegde documenten	
Respondenten (functie)	

Invulinstructie

Noteer per onderdeel (rij) met korte bullets wat je hierover uit zowel de documenten als de gesprekken haalt. Alleen waar relevant vermeld je erbij vanuit welke bron of respondentengroep een bullet komt. Dat zal bij 'Doelen' vermoedelijk niet nodig zijn, maar bij 'Organisatie' mogelijk wel (bijv. ouders spreken zonder uitzondering van een 'uitstekende organisatie', maar voor de uitvoerders zijn er veel zaken onduidelijk, zoals planning)

Doelen - Wat wil de school specifiek bereiken met Dagprogrammering? doelen op leerlingniveau op schoolniveau in de samenwerking met partners	
Uitgangspunten - Vanuit welke (onderwijskundige) visie wordt Dagprogrammering ingezet? Wat zijn de onderliggende uitgangspunten? Bijv.: verbinding reguliere-extra activiteiten, taalcomponent extra activiteiten, randvoorwaarden (waaronder geen extra belasting voor leerkrachten, samenwerken met bekende partners, andere locatie school, betrokkenheid ouders etc.) - Welke andere interventies zijn er en welke plaats neemt Dagprogrammering in?	
Aanpak en uitvoering	

- Hoe is Dagprogrammering vormgegeven voor welke leerjaren/leerlagen? Volgens welk rooster? - Welke activiteiten, materialen, methodes, menskracht en samenwerkingspartners worden ingezet? - Hoe wordt rekening gehouden met wensen en behoeften van de leerlingen/ouders bij de samenstelling van het aanbod? - Zijn er grote verschillen met het aanbod in de startperiode? Waarom?	
Organisatie Dagprogrammering - Hoe wordt de organisatie ervaren? - Is de processtructuur effectief? - Is de rolverdeling voor alle partijen helder en werkbaar? School, schoolbestuur, wijk Programmabureau, evt. anderen? - Welke overlegvormen zijn er? Voor wie? - Hoe worden de ondersteuners Dagprogrammering ingezet? - Wat is de verbinding tussen Children's Zone en NPRZ, en de scholen en schoolbesturen?	
Inhoudelijke invulling - Welke focus leggen de vo-scholen bij de invulling van Dagprogrammering (bijv. op sport, kunst en cultuur, techniek)? - Worden naast de gedocumenteerde invulling van de Dagprogrammering nog andere activiteiten ingezet? - Past de invulling bij de hoofddoelen van de Dagprogrammering en bij de eventueel aanvullende doelen van de school zelf? - Welke (kwaliteits)criteria hanteren jullie/het bestuur voor uitvoeringsorganisaties in het algemeen? - Welke (kwaliteits)criteria hanteren jullie/het bestuur bij de selectie van uitvoerende professionals (inhoudelijke kennis en ervaring van eigen vak en van taalontwikkeling; ped.-didactische kennis en ervaring; organisatorisch) - Hoe worden de behoeften en wensen van ouders en leerlingen meegenomen in de inhoudelijke invulling?	
Leerlingen - Kun je een paar voorbeelden geven van de extra lessen? Ouders en leerlingen - Als jezelf/je kind goede ideeën hebt over wat je in de extra lessen wilt doen, wordt daar dan naar geluisterd?	
Resultaten - welke resultaten ervaren jullie op cognitief, sociaal-emotioneel, executief en/of motorisch vlak? - Hoe worden resultaten bijgehouden (worden mening van ouders en lln. nagegaan) ? - Wat zijn de resultaten op de doelen in de aanvraag? - Wat zijn de resultaten op de hoofddoelen van Dagprogrammering? - Zijn er bijkomende /onvoorziene resultaten?	
Leerlingen en ouders - Wat leer je van deze lessen/wat leert je kind van deze lessen?	
Andere invloeden op de resultaten, doelen en uitvoering - Landelijke factoren zoals lockdowns, NPO-middelen - Lokale factoren, zoals initiatieven in de wijk, zomertalentprogramma's	

- <i>Persoonlijke factoren zoals thuissituatie, motivatie</i>	
Verbeteringen, succesfactoren en belemmerende factoren - Welke verbeteringen wil de school inzetten? - Wat zien de stakeholders als verbeterpunten? - Welke belemmerende factoren spelen hierin een rol? - Wat is nodig aan randvoorwaarden e.d. om de gewenste verbeteringen door te voeren? - Wat gaat (opvallend) goed en moet worden vastgehouden? Waar is men trots op? - Wat is cruciaal voor wat goed gaat en voor de behaalde resultaten? Wat verklaart de successen? - Welke factoren zijn juist niet helpend?	
Leerlingen en ouders - Wat vind je leuk of goed aan de extra lessen? Waarom? - Wat kan nog beter?	
Werving en selectie - hoeveel leerlingen worden bereikt? Is dit ook de doelgroep die je wilt bereiken? - Hoe worden de deelnemers geworven en geselecteerd? - Hoe wordt gereflecteerd op de selectie?	
Leerlingen en ouders - Mag je zelf/je kind kiezen waar je aan mee doet? Zo ja: Hoe weet je wat je moet kiezen? - Zo nee: wat vind je daarvan?	
Concurrentie andere bezigheden - Leerlingen hebben het druk; er is concurrentie van andere bezigheden, zoals huiswerk, sport, baantjes. Hoe zorgt de school voor deelname vergroting, zonder andere nuttige vrijetijdsbesteding in gevaar te brengen en zonder de lln. over te belasten? - Op welke momenten kan de Dagprogrammering het beste aangeboden worden? - Op welke manier wordt rekening gehouden met de wensen en behoeften van de leerlingen?	
Leerlingen en ouders - Wat zijn goede tijden om de extra lessen te geven? Zodat ze niet in de weg zitten bij bijvoorbeeld het maken van huiswerk, baantjes en sport	
Extensivering - Hoe bevalt de extensivering? Hoe kijkt men naar intensivering versus extensivering? Wat zou meer opbrengst geven? <i>Intensivering = extra menskracht tijdens de schooluren, extensivering = langere schooldag(en).</i>	
Overige opmerkingen - Wat is nog niet aan de orde gekomen, dat wel van belang is om te delen	

Bijlage 3 Over de geschouwde scholen

Met de selectie van de zes scholen is geprobeerd een goede afspiegeling van de Dagprogrammeringsscholen te geven, maar de zes scholen hebben op basis van vrijwilligheid meegedaan aan de schouwen. Hoewel er bij een aantal van zes niet over representativiteit voor de hele groep scholen met Dagprogrammering gesproken kan worden, is het wel interessant om te kijken of deze scholen wat betreft hun inrichting en uitvoering van de Dagprogrammering afwijken van de overige Dagprogrammeringsscholen. We maken een vergelijking op basis van de outputmetingen Dagprogrammering¹⁵.

Profiel

De verschillende activiteiten die in de Dagprogrammering kunnen worden uitgevoerd, worden ingedeeld in profielen. Elke school kan daarin eigen keuzes maken, passend bij de visie van de school, bij wat er al goed gaat en waar extra aandacht voor gewenst is. Dat er verschillen tussen de scholen zijn is dus volledig verklaarbaar. Daarnaast heeft de programmering een relatie met het reguliere onderwijsaanbod, en kunnen scholen ook keuzes maken waar ze binnen de reguliere onderwijstijd aandacht aan willen besteden en wat ze in de Dagprogrammeringstijd aanbieden. Zo zijn er scholen die er voor kiezen om bredere talentontwikkeling vooral in de Dagprogrammeringsuren uit te voeren zodat er in de reguliere onderwijstijd meer tijd is voor taal en rekenen, maar er zijn ook scholen die bijvoorbeeld zorgen voor een doorgaande lijn in het sportieve en culturele aanbod in de reguliere en de Dagprogrammeringsuren.

Tabel 2.1 geeft aan wat het aandeel van welk profiel is voor alle Dagprogrammeringsscholen in het po en voor de scholen die meedoen aan de schouwen. In deze tabel valt op dat op de geschouwde scholen een minder groot aandeel van de activiteiten gaat om Taal, Rekenen en Huiswerkbegeleiding dan op alle Dagprogrammeringsscholen samen, en een groter aandeel om Sociaal-emotionele ontwikkeling en Sport, Bewegen en Gezondheid. Kijken we op schoolniveau, dan blijkt dat aandelen van de profielen voor één van de geschouwde scholen overeenkomen met de gemiddelden. De andere scholen zetten relatief veel in op Sociaal-emotionele ontwikkeling en/of Sport, Bewegen en Gezondheid.

Tabel 2.1 Aandeel per profiel voor alle scholen en de geschouwde scholen in het po¹⁶

Profiel	Profielnaam	Aandeel alle PO Dagprogrammerings- Scholen	Aandeel Geschouwde PO scholen
1	Taal, Rekenen en Huiswerkbegeleiding	24%	10%
2	Sociaal-emotionele ontwikkeling	11%	28%
3	Sport, Bewegen en Gezondheid	38%	46%
4	ICT en Media	3%	1%
5	Kunst en Cultuur	12%	14%
6	Wetenschap en Techniek	7%	9%

¹⁵ De outputmeting wordt twee keer per jaar uitgevoerd door Capae / bureau voor beleidsrealisatie. We gebruiken hier als referentie de outputmeting van 30 augustus – december 2021 en

¹⁶ Wier, K. van & Korfer, B. Outputmeting Dagprogrammering. Schoolperiode 30 augustus – december 2021. Den Haag: Capae

7	Democratisch Burgerschap en Kennis van de stad	2%	0,5%
8	Natuur en Milieu	3%	4%
9	Beroepsleven	1%	2%
	Totaal	100%	100%

Voor het vo geldt dat het grootste deel van de activiteiten wordt ingezet op Taal, Rekenen en Huiswerkbegeleiding (58%). Daarna volgen op afstand Sport, Bewegen en Gezondheid (15%) en Sociaal-emotionele ontwikkeling (13%). Een van de geschouwde scholen in het vo besteedt vooral aandacht aan Taal, Rekenen en Huiswerkbegeleiding. De andere aan Sport, Bewegen en Gezondheid en Kunst en Cultuur. Beide kiezen daarmee type activiteiten die passen binnen hun visie en behoeften.

Aanbod en deelname

Voordat de po-scholen binnen de Children's Zone in de Dagprogrammering tien uur extra aanbod per week aan gingen bieden, hadden ze al een verplichte verlengde leertijd van zes uur per week. In de Dagprogrammering ging het dus om een uitbreiding van die verplichte verlengde leertijd van vier uur. Uit de uitgevoerde outputmetingen blijkt dat een groot deel van de

Dagprogrammeringsscholen in het po er in slagen 10 uur per week extra aanbod te bieden. Dat geldt in de afgelopen jaren ook voor de meeste geschouwde scholen. Kijken we specifiek naar de deelname aan het aantal aangeboden uren dan zien we dat op een van de geschouwde scholen de deelname iets lager is dan het aantal aangeboden uren (mogelijk samenhangend met de coronasituatie), op de andere scholen is de deelname gelijk aan het aanbod. Wat betreft de onderbouw bieden alle geschouwde basisscholen Dagprogrammeringsactiviteiten voor groep 1 en 2. Twee scholen intensiveren daarnaast ook het aanbod in groep 1 en 2.

We zien dat in de afgelopen coronajaren de verschillen tussen Dagprogrammeringsscholen in het aantal uren aanbod groter is geworden. Daarin speelde onder andere ook mee dat externe aanbieders niet de school in mochten. De ene school heeft hier makkelijker oplossingen voor kunnen vinden dan de andere, en scholen verschilden ook in oplossingen. Zo heeft een van de geschouwde scholen er voor gekozen alle Dagprogrammeringsuren in te zetten voor intensivering.

Voor het voortgezet onderwijs geldt dat de deelnemende scholen zes uur Dagprogrammering uit moeten voeren voor een derde van de leerlingen. De beide geschouwde scholen in het vo slaagden daar, net als de meeste andere Dagprogrammeringsscholen in het vo, in de periode augustus-december 2021 nog niet in, mede vanwege de opstartfase waarin ze zaten en de langere coronalockdown in het vo in die periode. De nieuwste outputmeting zal daar meer inzicht in geven. Uit de nieuwste outputmeting blijkt dat op beide geschouwde vo-scholen het aantal uren Dagprogrammering en de deelname omhoog zijn gegaan, al haalt één van de geschouwde scholen het aantal van zes extra uren nog niet.

Colofon

Titel	Schouwen Dagprogrammering Rotterdam 2022
Auteur	Joke Kruiter, Paul Duijvestijn, Karin Hoogeveen, Emma Poelman, Emiel Helmich, Iris Wierdsma, Maud Pluijm
Versie	7
Datum	18-11-2022
Project	Evaluatie Dagprogrammering Rotterdam 2022 (TR1941)

Sardes
Postbus 2357
3500 GJ Utrecht (NL)
T+31(0)30 23 26 200
www.sardes.nl

© Sardes 2022

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, op welke andere wijze dan ook, zonder vooraf schriftelijke toestemming van de uitgever.

Sardes

Postbus 2357

3500 GJ Utrecht

Lange Viestraat 371

3511 BK Utrecht

☎ (030) 232 62 00

@ secretariaat@sardes.nl

🌐 www.sardes.nl

🐦 @SardesUtrecht

